

štajerske i istočne Gorenjske. Ali, neprijatelju nije pošlo za rukom da uništi naše snage u Štajerskoj, koje su, iscrpene u dugotrajnim borbama i napornim marševima, takođe pretrpele ozbiljne gubitke, zbog čega im je bio neophodno potreban kraći odmor da bi u povoljnem momentu mogli ponovo da preuzmu inicijativu.

IV

ZIMSKE OPERACIJE

1

DEJSTVA 1, 2 i 3 ARMije

Borbe u Sremu

Operacije do formiranja 1 armije

(Skica 37)

Po oslobođenju Beograda rukovođenje odbranom Srema preuzeo je Štab nemačkog 68 armiskog korpusa sa komandnim mestom u s. Nuštar. On je polovinom oktobra vazdušnim putem prebačen iz Grčke u Srem i preuzeo pod svoju komandu 118 lovačku diviziju, pukovsku grupu 264 pešadijske divizije, delove 92 motorizovane brigade, delove iz 117 i 1 brdske divizije, više manjih posadnih jedinica za obezbeđenje i 3 domobransko-ustašku diviziju.²⁰⁶

U trećoj fazi druge etape Beogradske operacije 1 proleterski korpus (1 i 6 proleterska, 5 i 21 divizija) i 12 udarni korpus (11, 16 i 36 divizija) preneli su težište operacija na pravac Zemun—Srem. Mitrovica—Vinkovci, sa zadatkom da gone i tuku otstupajuće neprijateljske snage na tom pravcu. U tom cilju su se 12 korpus NOVJ i 19 streljačka divizija Crvene armije,²⁰⁷

²⁰⁶ Sto osamnaesta lovačka divizija prebačena je u Srem krajem oktobra sa prostorije Korčula, Brač, Hvar, Metković, Mostar; 264 divizija se nalazila na prostoriji Zadar, Šibenik, Split, a pukovska grupa ove divizije prebačena je u drugoj polovini oktobra na Sremski front; 92 motorizovana brigada je bila razbijena u prostoru Beograda i njeni ostaci sa dopunskim bataljonom 1 brdske divizije, koji se nalazio u Beogradu, i delovima 737 puka 117 lovačke divizije, kao i drugim manjim delovima koji su učestvovali u neposrednoj odbrani Beograda, prebacili su se u Srem.

²⁰⁷ Ne raspolazemo podacima da li je 19 streljačka divizija bila cela ili samo neki njeni delovi.

još za vreme trajanja borbi za Zemun, prebacili na levu obalu Save u rejonu Obrenovca.

Oba korpusa objedinjena pod komandom Štaba 1 proleterskog korpusa, po oslobođenju Zemuna (22 oktobra), nastupajući koncentrično od Zemuna i Obrenovca i potiskujući slabije neprijateljske delove, oslobodili su Staru Pazovu (23 oktobra), Indiju (24 oktobra), Irig (26 oktobra) i Rumu (27 oktobra). Nastupajući ka Srem. Mitrovici divizije su naišle na jači ogrganizovani otpor na kanalu Jarčina, istočno i jugoistočno od Srem. Mitrovice. Neprijateljski otpor na ovoj liniji slobomila je 26 oktobra 16 divizija i time omogućila drugim divizijama da 27 oktobra izbiju pred neprijateljski odbranbeni položaj na liniji s. Neštin, s. Đipša, s. Ležimir, s. Laćarak.²⁰⁸ Time je Beogradska operacija bila završena.

Da bi stvorio potrebno vreme za fortifikacisko uređenje ovog položaja, neprijatelj je jačim delovima organizovao odbranu Srem. Mitrovice i sela Grgurevci, Mandelos, Šuljam i V. Radinci. Pošto je u toku 28 i 29 oktobra pregrupisao snage, Stab 1 proleterskog korpusa je organizovao napad na neprijateljska isturena uporišta. Trideset šesta divizija je napala na sela Grgurevci, Šuljam i Bešenovo, 6 divizija na s. V. Radinci, a 16 divizija na Srem. Mitrovicu. Napad je počeo 30 oktobra izjutra, ali je neprijatelj pružio jak otpor, te su se borbe, bez značajnijih rezultata produžile i sutradan. U toku noći 31 oktobra na 1 novembar, 16 divizija je razbila neprijateljsku odbranu Srem. Mitrovice i oslobodila grad, a 6 divizija je 1 novembra proteerala neprijatelja iz sela V. Radinci i Mandelos. U međuvremenu je 36 divizija oslobodila sela Bešenovo, Šuljam i Grgurevci. Neprijateljski delovi iz ovih uporišta povukli su se na liniju s. Ležimir, Mandeloški P., s. Laćarak, a na svom levom krilu na liniju s. Neštin, s. Đipša, s. Sišatovac. Zbog toga je Stab 1 proleterskog korpusa odlučio da napadom sa težištem na neprijateljskom levom krilu izmanevruje njegovo desno krilo (liniju odbrane s. Ležimir, s. Mandelos, s. Laćarak). U tom cilju je izvršeno rokiranje divizija. Sesta divizija je dobila zadatak da napadne neprijatelja na liniji s. Đipša, s. Sišatovac, s težištem na pravcu s. Vizić—s. Erdevik, 36 divizija

²⁰⁸ Ne raspolažemo tačnim podacima o neprijateljskim snagama koje su branile pomenutu liniju, ali je verovatno da su to bile snage koje su se povukle iz Zemuna — dopunski bataljon 1 brdske divizije, delovi 92 motorizovane brigade i 737 pešačiskog puka, delovi 117 lovačke divizije i artiljeriski delovi koji su učestvovali u odbrani Beograda i Zemuna.

je imala da napada pravcem s. Calma—s. Bingula—s. Erdevik, a 21 divizija²⁰⁹ na s. Laćarak.

Opšti napad je preduzet 3 novembra. Divizije su, posle početnih uspeha, najše na jak neprijateljski otpor, te su borbe, uz obostrane napade i protivnapade, trajale celoga dana. Na kraju dana je 6 divizija ovladala s. Đipša, dok su se napadi 36 i 21 divizije završili bez vidnijih rezultata. Sutradan je 6 divizija produžila napad i zauzela s. Vizić, ugrozivši levi bok neprijateljskih snaga južno od s. Ležimir. Zbog toga je neprijatelj pregrupisao i ojačao svoje snage delovima iz pozadine, pa je 7 novembra, uz podršku artiljeriske vatre i tenkova, preduzeo napad na čelom frontu. U borbama koje su se potom razvile naše snage su uspele na svim otsecima da odbiju neprijateljski napad, sem na otseku 36 divizije, gde je neprijatelj uspeo da zauzme s. Mandelos. Osmog novembra su naše divizije prešle u protivnapad na čelom frontu, slomile neprijateljski napadni elan, a 16 divizija, pošto je razbila neprijateljsku odbranu u rejonu s. Mandelos, produžila je nastupanje i u toku noći 8/9 novembra zauzela s. Calma. Ovim prodom 16 divizije neprijatelj je bio prinuđen da se povuče iz s. Laćarak u s. Martinci. Napad je nastavljen i u toku 9 novembra, koga dana je 16 divizija zauzela s. Bingula, dok su ostale divizije podišle neprijateljskom utvrđenom položaju na liniji Ilok, s. Erdevik, s. Martinci.

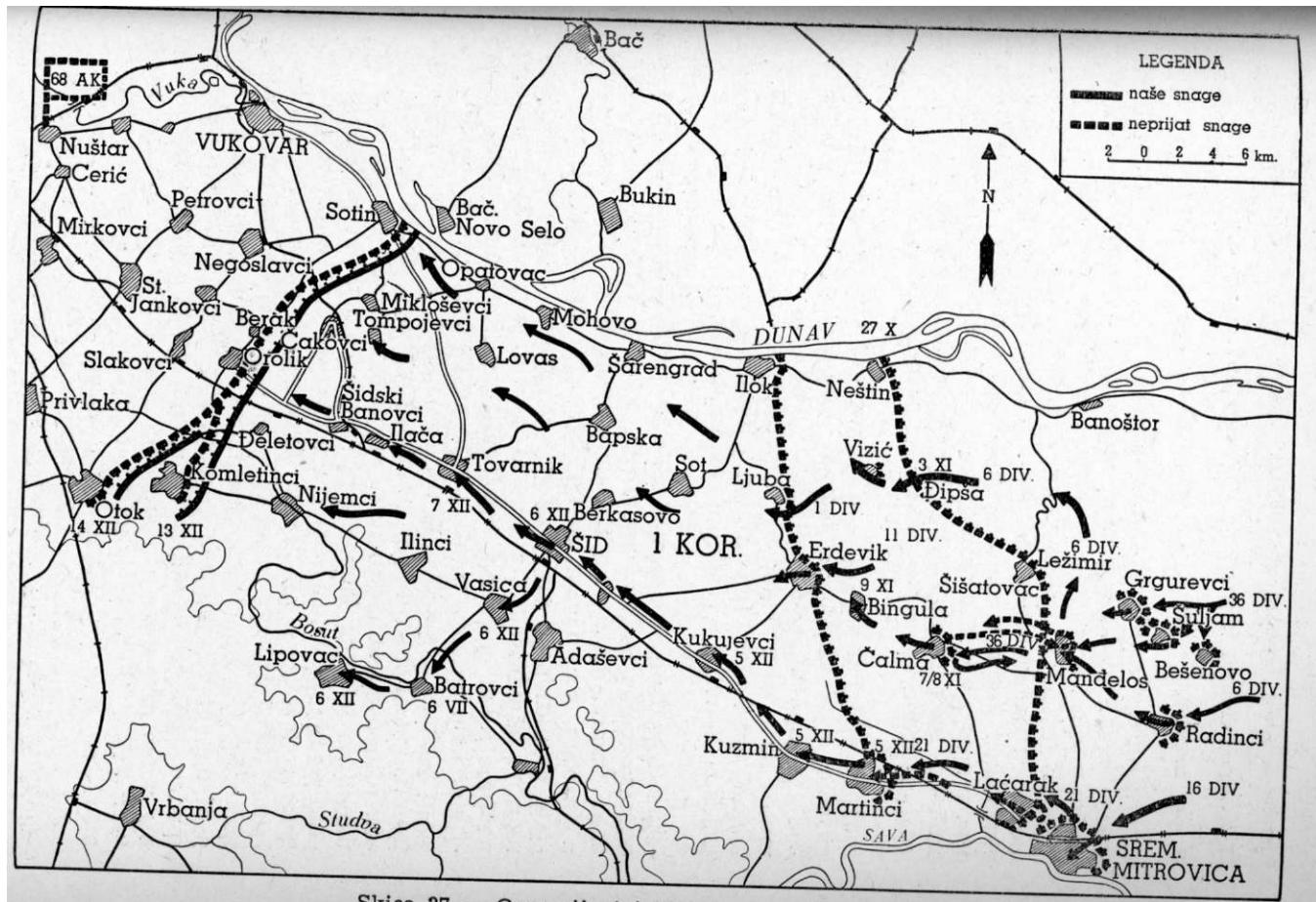
U toku 9 i 10 novembra su divizije 12 udarnog korpusa (16 i 36) predale svoje otseke fronta divizijama 1 proleterskog korpusa, a 12 korpus je 11 novembra povučen sa ovog fronta i prebačen u Novi Sad, gde je stavljen pod komandu Glavnog štaba Vojvodine.²¹⁰ Dvadeset sedmog novembra je u Beograd vraćena i 6 divizija, a 2 decembra je iz Beograda stigla na front 5 divizija.²¹¹

Prvi proleterski korpus, u tesnom dodiru sa neprijateljem, zadržao se na dostignutoj liniji do 3 decembra, u kom vremenu su njegove divizije izvršile više lokalnih napada i odbile više neprijateljskih protivnapada, ali bez značajnijeg pomeranja fronta. Toga dana je Štab korpusa preuzeo napad na čelom frontu sa 1 proleterskom 11 i 21 divizijom u prvom ešelonu, a sa 5 divizijom u drugom ešelonu, s ciljem da probije neprijateljski položaj i izbije u rejon Sida. Prva proleterska divizija je napadala pravcem Matora Suma—s. Ljuba, 11 divizija na

²⁰⁹ Ova divizija je stigla na front iz Beograda 1 novembra 1944 g. i preuzela položaje 16 divizije.

²¹⁰ U sastav 12 korpusa ušla je i 51 divizija, formirana 30 oktobra u Novom Sadu.

²¹¹ Sesta divizija je ponovo vraćena na Sremski front 4 januara 1945 godine.

s. Erdevik, a 21 divizija na sela Martinci i Kuzmin. Neprijatelj je pružio žilav otpor i prešao u protivnapad. U borbama, koje su trajale ceo dan, njemu je uspelo da zaustavi napredovanje divizija 1 korpusa, ali su ove 4 decembra u istom rasporedu obnovile napad. Prvoj proleterskoj diviziji je uspelo da probije neprijateljski položaj, zauzme k. 134 i izbije na drum s. Erdevik—s. Ljuba, a 11 diviziji da zauzme s. Erdevik, usled čega se neprijatelj morao povući na čelom frontu. Divizije 1 proleterskog korpusa, u toku gonjenja, oslobodile su 5 decembra sela Martinci, Kuzmin, Kukujevci i izbile u Šid. One su 6 decembra oslobodile s. Mala Vašica, a po forsiranju Bosuta i sela Batrovci i Lipovac. Sedmog decembra oslobodile su s. Tovarnik. Producujući nastupanje, one su u toku 7, 8 i 9 decembra razbile neprijateljsku odbranu i oslobodile sela Ilača, Sidski Banovci, Čakovec, Tompojevci, Mikluševci i Đeletovci.

U međuvremenu su neprijateljske snage, po napuštanju položaja na liniji Ilok, s. Erdevik, s. Martinci, posele položaje na liniji desna obala Dunava kod s. Sotin, pst. Grabovo, ž. st. Berak (118 lovačka divizija) i na liniji s. Orolik, s. Komlećinci (pukovska grupa 264 pešadijske divizije,²¹² Borbena grupa »Burgemajster« i razne manje jedinice).

Prvi proleterski korpus je sa 1, 5, 11 i 21 divizijom 14 decembra ujutru izvršio napad na čelom frontu i proterao neprijateljske prednje delove, ali je naišao na jak otpor sa glavne neprijateljske odbrambene linije. U nastavku borbe, u toku dana, 21 divizija je odbacila neprijatelja na njegovom desnom krilu (Borbenu grupu »Burgemajster«), zauzela s. Komlećinci i podišla s. Otok. Sutradan su borbe nastavljene, — odbijeno je nekoliko neprijateljskih lokalnih protivnapada, te su predveče obe strane zadržale svoje položaje od prethodnog dana. Na dostignutoj liniji — istočna i jugoistočna ivica s. Sotin, jugoistočno od pst. Grabovo, neposredno istočno od s. Berak, s. Orolik i s. Otok — divizije su, po naređenju Štaba korpusa, obustavile dalje napade i pristupile organizaciji položaja.

Konjička brigada, koja je operisala na levom korpusnom krilu, izvršila je 22 decembra prodor iz rejona s. Novo Selo u rejon s. Gradište i Županje, napala ova neprijateljska uporišta, pokidala neprijateljske pozadinske veze i porušila komunikacije, pa se potom, 26 decembra, povukla pozadi levog krila korpusnog rasporeda.

²¹² Pukovska grupa 264 pešadijske divizije rasformirana je u drugoj polovini decembra, a od preostalog ljudstva popunjena je 118 lovačka divizija.

U vremenu od 17 do 20 decembra u Srem su stigle 3 i 3 divizija bugarske 1 armije.²¹³ One su preuzele deo fronta 5 i 1 proleterske divizije, na otseku s. Sotin, s. Orolik. Posle jednog neuspelog napada, koji su izvele u vremenu od 20 do 24 decembra, povučene su sa ovog fronta i prebačene u Baranju, na front na levoj obali Drave.

Komandu nad nemačkim snagama u Sremu preuzeo je u prvoj polovini decembra Stab 34 armiskog korpusa, a 68 armiski korpus je prebačen u Mađarsku.

Krajem decembra 1944 g. i početkom januara 1945 sa fronta u Sremu prebačena je u Mađarsku nemačka 118 lovačka divizija, a njen položaj preuzela je 117 lovačka divizija. Početkom januara iz Sarajeva je pristizala u rejon s. Vrpolje nemačka 41 pešadijska divizija namenjena za upotrebu na Sremskom frontu.

Prvog januara 1945 g. je 1 proleterski korpus preformiran u 1 armiju, a Štab korpusa je obrazovao Stab armije. Toga dana su se u sastavu 1 armije nalazile 1 i 6 proleterska, 5, 11 i 21 divizija i 1 konjička brigada.

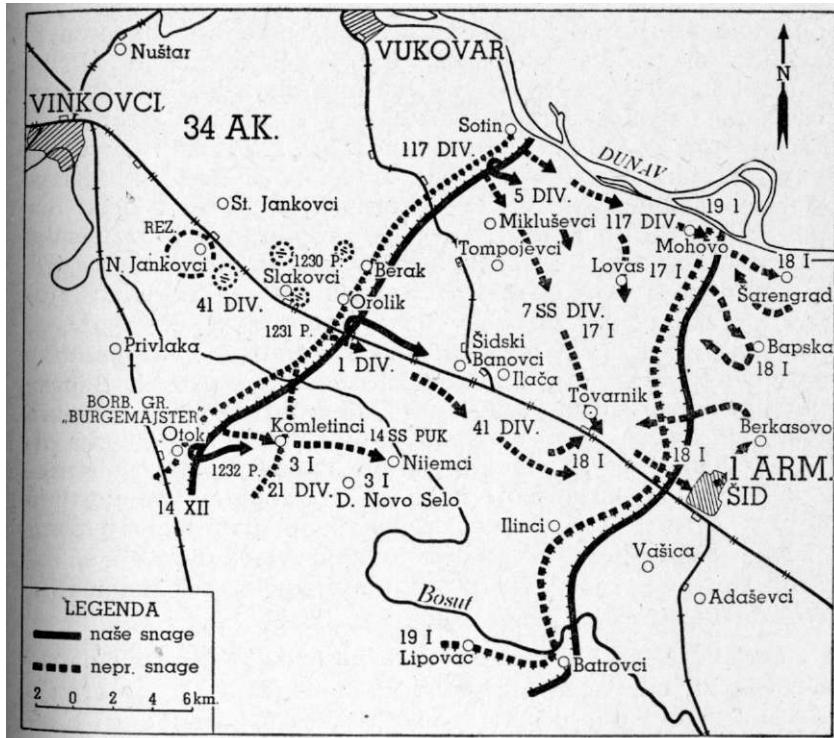
Operacije 1 armije

(Skica 38)

Pošto su prednji delovi 1 armije, u rejonu s. Otok, izbili neposredno do železničke pruge Vinkovci—Brčko i onemogućavali saobraćaj na ovoj pruzi, Štab nemačkog 34 armiskog korpusa je odlučio da jednom napadnom akcijom na pravcu s. Otok—s. Komletinci odbaci snage 1 armije i sa 41 pešadijskom divizijom posedne liniju s. Orolik, s. Nijemci. Za akciju su angažovani 14 lovački puk 7 SS divizije »Princ Eugen« (ojačan vodom tenkova), doveden prethodno iz rejona Brčkog, i Borbena grupe »Burgemajster«, koja se nalazila na ovom frontu. Trećeg januara izjutra je 14 SS lovački puk, u sadejstvu sa Borbenom grupom »Burgemajster«, prešao u napad opštim pravcem s. Otok—s. Komletinci—s. Nijemci, iznenadio 21 diviziju i istoga dana, uz slab otpor, izbio u s. Nijemci, dok se 21 divizija, uz velike gubitke, povukla pod borbom na levu obalu Bosuta.

²¹³ Formirana posle kapitulacije i prelaska Bugarske na stranu Saveznika.

Iza ojačanog 14 SS lovačkog puka 7 SS divizije nastupala je 41 pešadijska divizija i pod zastorom ovog puka posela položaj u sledećem rasporedu: 1230 puk otsek s. Berak, s. Orolik, povezujući se sa desnim krilom 117 lovačke divizije u rejonu s. Berak; 1231 puk od s. Orolik do r. Bosuta; 1232 puk od desne obale Bosuta pa zaključno sa s. Komletinci; teški artiljeriski divizion postavljen je na položaj u rejonu s. Slakovci (zapadno), a laki artiljeriski divizion severno od s. Slakovci: 11 poliski dopunski i 11 fizilirski (streljački) bataljon,

Skica 38 — Operacije 1 armije u Sremu

kao diviziska rezerva, u s. Novi Jankovci; Borbena grupa »Burgemajster« u s. Otok, sa zadatkom: osiguranje prema Bosutskim šumama. Jedan laki artiljeriski divizion (iz 117 lovačke divizije) i još jedan (zatečen na ovom frontu) privremeno su stavljeni pod komandu 41 divizije i raspoređeni jedan zapadno od s. Berak, a jedan u rejonu s. Slakovci. Stab divizije je sa Štabom artiljeriskog puka bio smešten u s. Prvlaka.

Odbacivanjem naših snaga od železničke pruge Vinkovci—Brčko i ojačanjem desnog krila novodovedenom nemачkom 41 pešadijskom divizijom, položaj neprijatelja na Sremskom frontu nije bio poboljšan. Usled stalnog pritiska naših snaga on nije mogao da stabilizuje front a, u slučaju angažovanja naših snaga preko r. Dunava ili r. Drave, pretila je opasnost njegovom boku i pozadini. S ciljem da spreči odvlačenje jedinica 1 armije sa Sremskog fronta i njihovo angažovanje zajedno sa bugarskim snagama sa leve obale Dunava i Drave, nemačka Vrhovna komanda oružanih snaga je naredila ofanzivnu akciju. Ali, Stab grupe armija »E« nije imao za to dovoljno snaga, te je, ojačavši ga 7 SS divizijom »Princ Eugen«, naredio 34 armiskom korpusu da na čelom frontu preduzme napad s ograničenim ciljem, s težištem ka Sidu, i time da ujedno ispravi dotadašnji položaj. Prema tom naredjenju, 17 januara izjutra, posle kraće ali snažne artiljeriske pripreme, jedinice 34 armiskog korpusa prešle su u opšti napad. Sedma SS divizija je iz rejona s. Sotin probila na otseku 5 divizije desno krilo armiskog rasporeda, produžila nadiranje i istoga dana uveče zauzela s. Tovarnik. Ona je sutradan izjutra nastavila pokret, zauzela Sid i potom skrenula u pravcu s. Berkasovo. Sto sedamnaesta lovačka divizija je 17 januara zauzela sela Mohovo i Lovaš, a 18 januara s. Novak Bapska i jednim delom snaga dostigla do s. Šarengrad. Četrdeset prva pešadijska divizija, koja je napadala na frontu 1 proleterske divizije, ovladala je 17 januara linijom k. 114, Spajinske Njive, k. 89, a 18 januara, spojivši se sa 7 SS divizijom, dostigla liniju s. Tovarnik, s. Ilinci. Prodor 7 SS divizije na pravcu s. Sotin—Sid i 41 pešadijske divizije na pravcu s. Berak—s. Tovarnik, prinudio je 6 proletersku diviziju da se povuče sa levog krila armiskog rasporeda.

Predlog Štaba 34 armiskog korpusa da se produži napad ka sledećim ciljevima nije odobrio komandant Grupe armija »E« jer od toga nije očekivao operativni uspeh, naredivši Korpusu da napusti Sid i da se vrati na najpogodniji položaj koji omogućava najveću uštedu snaga. Tako su 19 januara Nemci na dostignutoj liniji prešli u odbranu. Pod zaštitom 7 SS divizije i svojih prednjih delova, 117 lovačka i 41 pešadijska divizija zaposele su novu liniju s. Mohovo, istočno od s. Tovarnik, zapadno od Sida, s. Ilinci, s. Batrovci, leva obala Bosuta do s. Lipovac, dok je 7 SS divizija povučena sa ovog fronta. Konačno je na ovoj liniji, posle sedmodnevnih borbi, front stabilizovan i bez većih promena ostao sve do aprilske ofanzive 1 armije.

U ovim operacijama mladim i neiskusnim borcima 1 armije nametnute su teške frontalne borbe protiv tehnički bolje opremljenog i iskusnijeg neprijatelja, usled čega su gubici bili veliki. Brz i iznenadan prodor 7 SS divizije pariran je pravovremenim uvođenjem u borbu 11 i 21 divizije. Na taj način je Stab 1 armije, iako iznenaden ovim neprijateljskim poduhvatom, uspeo da brzo konsoliduje odbranu i onemogući dalji prodor neprijatelja.

Eorbe u Baranji

Forsiranje Dunava kod Batine

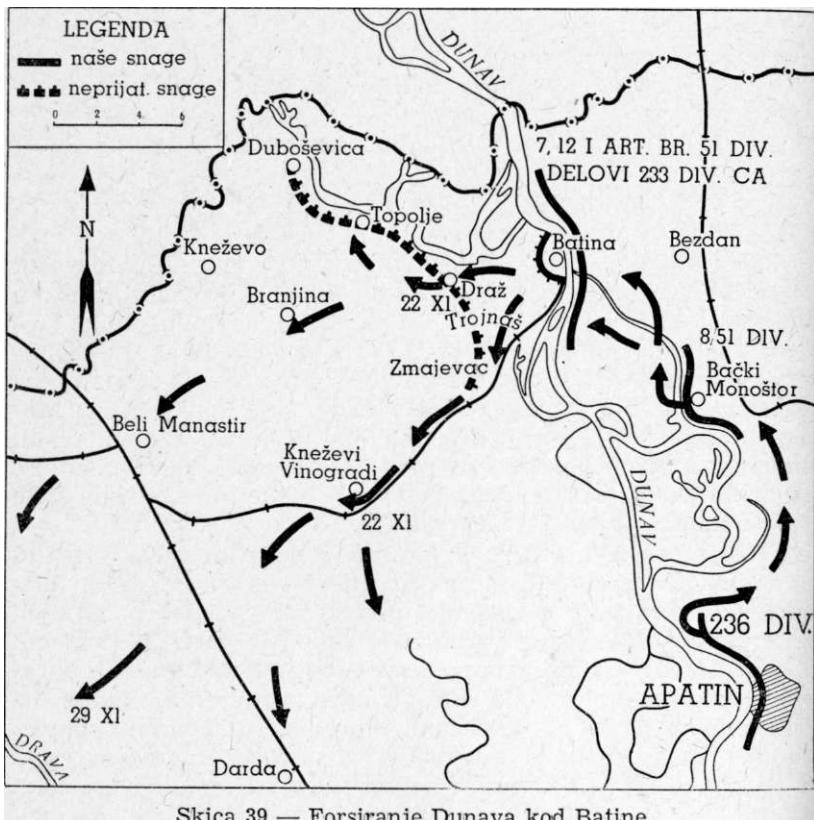
(Skica 39)

U okviru operacija III ukrajinskog fronta u Mađarskoj početkom novembra 1944. g., delovi sovjetskog 52 korpusa u sadejstvu sa 51 divizijom NOVJ izbili su na levu obalu Dunava, od mađarske granice do ušća Drave. Sedma, 12 i artiljeriska brigada 51 divizije i delovi sovjetske 233 divizije izbili su prema s. Batina, 8 brigada 51 divizije kod s. Bački Monoštor, a sovjetska 236 divizija kod Apatina. Desnu obalu Dunava na ovom otseku branili su 35 SS divizija,²¹⁴ nekoliko policiskih bataljona, mornaričke jedinice koje su se povlačile sa Crnog Mora i mađarske jedinice.

Forsiranje Dunava u rejonu s. Batina preduzeto je 11 novembra. Toga dana predzoru, po završenoj artiljeriskoj pripremi i uz vatrenu podršku sovjetske artiljerije, 1 bataljon 12 brigade i dva bataljona iz sovjetske 233 divizije prebacili su se malim ribarskim čamcima na desnu obalu Dunava i obrazovali na zapadnoj ivici s. Batina uži mostobran, a potom, uz podršku artiljerije sa leve obale, preduzeli napad na neprijateljske snage na liniji s. Duboševica, s. Draž, s. Zmajevac, ali su Nemci pružili jak otpor i zaustavili ih. Po podne i u toku noći 11/12 novembra na mostobran je prebačena cela 12 brigada. Sledećeg dana oko podne, uz podršku oko 20 »Štuka« i tenkova, Nemci su prešli u protivnapad. U borbama koje su trajale ceo dan uspelo je našim snagama da se održe na mostobranu. U toku noći 13/14 novembra na mostobran je prebačen i 2 bataljon 7 brigade. Pošto su u toku prethodne noći privukli rezerve, Nemci su 14 novembra ponovo preduzeli protivnapad u cilju ovlađivanja mostobranom i uspeli da naše i

²¹⁴ Ova divizija je bila formirana od kadrovskog ljudstva SS divizije »Kama« i popunjena ljudstvom brandenburških jedinica.

sovjetske snage potisnu do zapadne ivice s. Batina. Uz podršku sovjetske artiljerije sa leve obale i posle borbi prsa u prsa, Nemci su bili zaustavljeni, a 16 novembra su 12 i 7 brigada (cela prebačena ovoga dana) i prebačena sovjetska 73 divizija prešle ponovo u napad i odbacile Nemce ka s. Draž i s. Zmajevac. Osamnaestog novembra su u rejon južno od s. Batina prebačene sovjetska 236 divizija i 8 vojvodanska brigada, koje su

ugrozile bok nemačkih snaga na mostobranu. Borbe su se pro-
dužile bez znatnijih rezultata sve do 22 novembra, kada je 7
brigada na juriš zauzela s. Zmajevac, a sovjetske jedinice s.
Draž. Pošto je otpor Nemaca bio slomljen i kod s. Kneževi Vi-
nogradi, preduzeto je gonjenje neprijatelja na čelom frontu.
Dvadeset devetog novembra su naše snage i sovjetske jedinice
izbile na levu obalu Drave. Time je Baranja bila definitivno
očišćena od neprijateljskih snaga.

Borbe u Podravini

Operacije 3 armije

Dvanaesti korpus koji je polovinom decembra prebačen u Baranju poseo je sa 36 i 51 divizijom levu obalu Drave od s. Zalata (zaključno) na železničkoj pruzi Pećuj—Podravska Slatina do ušća Drave u Dunav. Jedna brigada 36 divizije posela je levu obalu Dunava od ušća Drave do prema Vukovaru.

Pred kraj 1944 g. 6 i 10 korpus Glavnog štaba Hrvatske bili su oslobodili, a jednim delom kontrolisali, veći deo Podravine, Moslavine i Slavonije. Jedinice ovih korpusa su kroz ceo novembar i decembar vodile borbe sa nemačkim i kvislinskim snagama u ovom prostoru. Operacije ovih korpusa povezane su u decembru sa operacijama 12 korpusa u Baranji, pa je slobodna teritorija u rejonu Virovitice dobila poseban operativni značaj i ulogu mostobrana naših i sovjetskih snaga na levoj obali Drave. Za sadejstvo sa 6 i 10 korpusom na mostobran je 8 decembra prebačen i jedan pešadijski puk sovjetske 233 divizije, u cilju obezbedenja levog krila III ukrajinskog fronta.

Šesnaesta divizija 12 korpusa (bez jedne brigade) prebačena je 15 decembra na desnu obalu Drave, na oslobođenu teritoriju 6 i 10 korpusa, u rejon Podravska Slatina, s. Suropolje.²¹⁵

Dvanaesti korpus je imao zadatok da otsudnom odbranom leve obave Drave obezbedi levi bok III ukrajinskog fronta, da ojača 6 i 10 korpus na desnoj obali Drave i dejstvom na neprijateljske komunikacije ugrožava pozadinu neprijateljskih snaga na Sremskom frontu.

Naređenjem Vrhovnog štaba od 1 januara 1945 g. Glavni štab Vojvodine preformiran je u Štab 3 armije. U sastav 3 armije ušle su jedinice 12 korpusa — 16, 36 i 51 divizija, a u operativnom pogledu bili su Štabu armije potčinjeni 6 i 10 korpus.

Borbe na virovitičkom mostobranu (prilog XXIV). Polovinom januara su bugarska 11 i 12 pešadijska divizija smenile na levoj obali Drave 36 i 51 diviziju, koje su Prebačene na njenu desnu obalu, posle čega je Štab 3 armije, 20 januara, preduzeo operacije u cilju proširenja mostobrana kod Virovitice. Šesnaesta i 51 divizija su dejstvovalе с težištem u rejonu s. Čadavica i imale zadatok da neprijateljske snage iz ovog prostora odbace prema s. Moslavina i ovladaju

E. ²¹⁵ Početkom januara 1945 g. iz rejona Barča je prebačena na obalu Drave i treća brigada 16 divizije.

levom obalom N. Dravskog Kanala; 6 korpus (bez 40 divizije) imao je da sadejstvuje 16 i 51 diviziji i da zatvori pravac od Našica i s. Đurđenovac prema s. Feričane i s. Zdenci; 10 korpus (pod čijom su se komandom privremeno nalazile 40 divizija 6 korpusa i 36 divizija 3 armije) imao je da razvije operacije u pravcu Koprivnice i Bjelovara, s ciljem da odbaci neprijatelja što više na zapad.

U borbama koje su s obe strane vodene sa mnogo žestine naše snage sve do kraja januara nisu uspele da izbore odlučujući rezultat, pa su 1 februara prešle u odbranu na dostignutim položajima: 36 divizija na liniji r. Drava, s. V. Črešnjevica, Sjećica, sa isturenim prednjim delovima na Dugačkoj Kosi; 32 divizija (10 korpusa) na liniji Bogaz (k. 228), Novaja Ml., sa prednjim delovima na liniji Turski Grobovi, Javorovac (k. 233) oko 25 km j-i od Bjelovara; 40 divizija (6 korpusa) na liniji zapadna ivica šume Barna, Crni Lug; 36 divizija (10 korpusa) na prostoriji s. V. Trnovitica, s. Dražica; 12 brigada 12 divizije na prostoriji s. Imsovci, s. Dežanovac i jedan bataljon 4 brigade 12 divizije na prostoriji Uljanik, s. Antunovac; 51 divizija na liniji r. Drava, s. Adolfvac, s. Zdenci; 12 divizija na liniji s. Feričanci, s. St. Zoljan, sa dva bataljona 4 brigade na prostoriji s. Ruševi, s. Pleternica.

Prilikom planiranja protivofanzive u martu 1945 g., u prostoru Blatnog Jezera, nemačka Vrhovna komanda je predviđela koordinirajuće napade pomoćnim snagama iz sastava Grupe armija »E«, s desne obale Drave iz rejona D. Miholjca i Valpova u pravcu Pečuja i Belog Manastira. Ali je prethodno trebalo odbaciti naše snage sa desne obale Drave, iz šireg rejona Virovitice, D. Miholjca, Valpova i njihovog zaleđa. Za ovu operaciju su početkom februara oko virovitičkog mostobrana bile koncentrisane sledeće neprijateljske snage: nemačka 297 i 7 SS divizija, Borbena grupa »Fišer« (ojačana 11 pukom 11 poljske vazduhoplovne divizije), 1 kozačka divizija i delovi 5 ustaško-domobranske divizije.

Nemci su sa prikupljenim snagama 6 februara prešli u koncentričan napad na čelom frontu mostobrana i istog dana, u krvavim borbama i uz osetne gubitke, zauzeli sela Feričanci, Orahovica i Čačinci. Sledećeg dana produžili su napad s težištem na istočnom delu mostobrana i uspeli da zauzmu sela Mikleuš i Vočin, a 8 februara i Podravsku Slatinu. Istog dana, koristeći se maglom, neprijatelj je zauzeo naše položaje — Turske Grobove i Sjećicu (na Bilogori).

Štab armije u saglasnosti sa Vrhovnim štabom, da bi izbegao krajnje zalaganje svojih snaga u frontalnim borbama sa tehnički nadmoćnjim neprijateljem, naredio je 8 februara da

se 16, 36 i 51 divizija povuku na levu obalu Drave, a da se 6 i 10 korpus, pošto pomognu prebacivanje 3 armije preko Drave, dejstvom na bokove neprijateljskih napadnih klinova zabace u njegovu pozadinu.

U duhu ovog naredenja 36 divizija je noću 8/9 februara posela uži mostobran na liniji r. Drava, s. Neteča, s. N. Gradac, r. Drava, s ciljem da zaštitи prebacivanje ostalih snaga na levu obalu Drave. Iste noći su prebačene komore i bolnice svih divizija, a 9-og i noću 9/10 februara, pod zaštitom 36 divizije, prebacile su se na levu obalu Drave 16 i 51 divizija. Odmah zatim, pod zaštitom vatre sa leve obale, počelo je i prebacivanje 36 divizije, koje je završeno 10 februara uzoru. Sa jedinicama 3 armije prebacila se i Osječka brigada 12 divizije.

Povlačenje 3 armije sa virovitičkog mostobrana i njeno prebacivanje na levu obalu Drave, zahvaljujući dobro organizovanim otstupnim marševima, uspešnim zaštitničkim borbama i dobroj organizaciji prebacivanja, izvršeno je u potpunom redu.

Pošto se 3 armija prebacila na levu obalu Drave, jedinice 10 korpusa povukle su se 10 februara iz područja mostobrana u rejon Daruvara, a jedinice 6 korpusa delom u rejon Daruvara (40 divizija), a delom u Požešku Kotlinu (12 divizija).

Posle odmora i izvršene popune 3 armija je 23 februara preuzela položaje od jedinica bugarske armije na levoj obali Drave od s. Torjanci do ušća Drave u Dunav i na levoj obali Dunava do prema Vukovaru.

Borbe na valpovskom mostobranu (skica 40). Pripremajući veliku protivofanzivu na Dunavu, Nemci su početkom marta na širem prostoru Blatnog Jezera grupisali oko trideset divizija (od kojih oko petnaest tenkovskih), s ciljem da prođorom preko Dunava skrate front Grupe armija »Jug« i tesno ga povežu sa istaknutim levim krilom Grupe armija »E« u Sremu. Time bi bila otklonjena opasnost koja je pretila Beču, bazeni nafte u Austriji i Mađarskoj bili bi sačuvani, a Grupa armija »E« olakšana odbrana na Sremskom frontu, koji je bio suviše isturen na jugoistok.

Ove operacije su imale da izvedu Severna udarna grupa (6 armija i 6 SS tenkovska armija), prikupljena na širem prostoru Sekešfehervara i severnog dela Blatnog Jezera, i Južna udarna grupa (2 tenkovska armija), prikupljena na širem prostoru Kapošvara. Posle ovladivanja trouglom između Blatnog Jezera, r. Dunava i r. Drave, a potom forsiranja Dunava i „vlađivanja prostorom između reka Dunava i Tise, Severna udarna grupa je imala da nastupa na sever obema obalama

Dunava, da zauzme Budimpeštu i ugrozi komunikacije i bokove sovjetskih snaga u ovom prostoru.

U sastavu Južne udarne grupe, posle forsiranja Drave, imao je da uđe i 91 armiski korpus (11 poljska vazduhoplovna, 104 lovačka i 297 pešadijska divizija),²¹⁶ koji se nalazio na desnoj obali Drave.

Stab 91 armiskog korpusa izabrao je za forsiranje Drave otsek Valpovo, D. Miholjac. Njegov operativni plan bio je da, posle forsiranja Drave i obrazovanja mostobrana na levoj obali severno od Valpova i D. Miholjca, zauzme visove severno od Sikloša, a zatim produži nadiranje u pravcu Mohača.

Za forsiranje Drave kod D. Miholjca, pred sektorom bugarske 1 armije, bile su prikupljene 297 pešadijska divizija južno od D. Miholjca i 104 lovačka divizija sa obe strane puta Našice — s. Beničanci, a Borbena grupa »Fišer« u rejonu s. Moslavina, za demonstrativni prelaz kod Martinci ps.; artiljerijsku podršku prelaza vršila je posebna artiljerijska grupa pod komandom komandanta 654 artiljerijskog puka 104 lovačke divizije, koju su sačinjavali 297 i 654 artiljerijski puk od po tri divizionala i Brdska baterija »Knop«, svega devetnaest baterija.

Za forsiranje Drave kod Valpova, pred sektorom 3 jugoslovenske armije, bila je prikupljena 11 vazduhoplovna poljska divizija.²¹⁷

Za prelaz su bila određena tri mesta — s. Nard, s. Belišće i s. Bistrinci. Glavni prelaz imao se izvršiti kod s. Belišće.

Zadatak 11 vazduhoplovne divizije bio je da po izvršenom forsiranju obrazuje mostobran na liniji s. Bolman, s. Baranj. Petrovo Selo — trig. 89 (11,5 km j-i od s. Torjanci), a zatim da nadire:

— 21 lovački puk, bez 3 bataljona (prikupljen kod s. Nard) u rejon istočno od s. Bolman, obuhvatajući ovo selo sa juga;

²¹⁶ Trebalо je da 91 armiski korpus učestvuje u ovoj ofanzivi sa pet divizija (11, 104, 297, 7 SS i 117 divizija), s tim da 117 diviziju zadrži u rezervi i prema potrebi upotrebri preko r. Drave. Međutim, oslobođenjem Mostara (14 februara) i razbijanjem 369 divizije bio je ugrožen pravac dolinom Neretve, te je zbog teške situacije na Ivan Šedu i kod Trnova morala na ovom prostoru da se angažuje i 7 SS divizija, a zbog aktivnosti 6 i 10 korpusa u Slavoniji i 2 armije u istočnoj Bosni, ni 117 divizija nije mogla biti upotrebljena u operaciji preko Drave. (Izjava general-pukovnika Lera, poglavlje XIX. Arhiva VII, dok. br. 1/la, k. 70 A—V.)

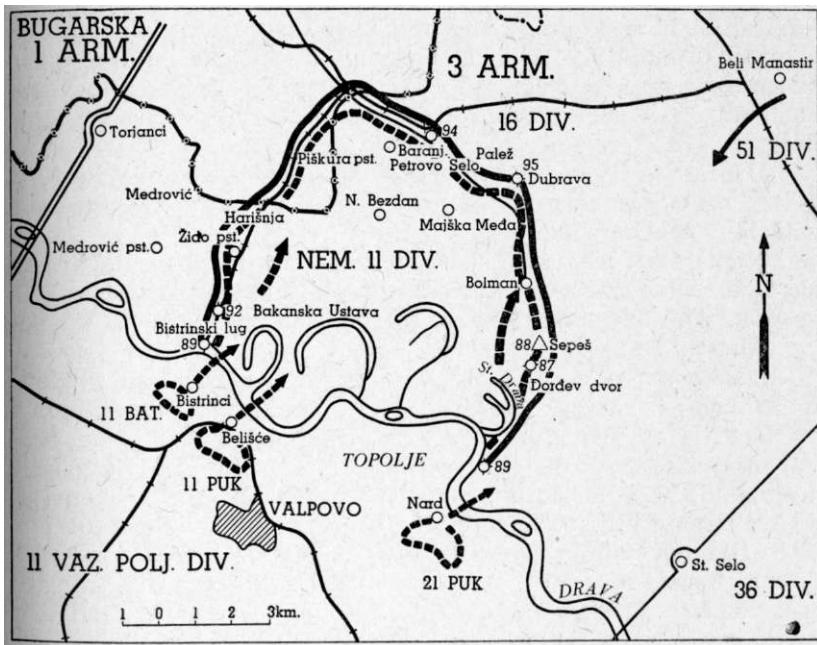
²¹⁷ Sastava: 11 i 21 lovački puk od po tri bataljona, 11 artiljerijski puk od tri divizionala (poljske haubice 105 mm. 11 fizilijski (streljački) bataljon, 11 protivtenkovski divizion, 11 pionirski bataljon, 11 bataljon za vezu, 11 dopunski poljski bataljon, 611 odjeljenje poljske žandarmerije i puk za snabdevanje. Za ovu operaciju Divizija je ojačana pontonirskim jedinicama, parkom za pontonski most i raznim protivavionskim jedinicama.

— 11 lovački put (priključen kod s. Belišće) ka s. Baranj. Petrovo Selo;

— 11 fizilirski bataljon (priključen kod s. Bistrinci) u rejon zapadno od s. N. Bezdan, u cilju stvaranja zastora prema zapadu i severozapadu.

Na dotadašnjem položaju 11 divizije, sa obe strane Osijeka, ostao je samo 11 poljski dopunski bataljon, koji je imao da izvrši demonstrativni prelaz.

Za podršku prelaza i daljeg nadiranja bila je, pod komandom 11 artiljeriskog puka, obrazovana artiljeriska grupa, koju su sačinjavali 11 artiljeriski puk (devet baterija lakih poljskih haubica 105 mm), Stab 779 artiljeriskog puka sa 209 i 633 arti-

Skica 40 — Stanje na valpovskom mostobranu 10 marta 1945 godine

ljeriskim divizionom (šest baterija lakih poljskih haubica 105 mm), dve policiske brdske baterije 75 mm i teška baterija poljskih topova »Bonte« 170 mm, svega devetnaest baterija.

Neposredno pre forsiranja Drave front 3 armije na levoj obali bio je podijeljen na dva otseka — desni, od s. Torjanci (zaključno) do s. St. Selo (isključno) posedala je i branila 16 divizija, i levi, od s. St. Selo (zaključno) pa do ušća Drave posezala je i branila 36 divizija; ona je imala jednu brigadu na levoj

obali Dunava, od ušća Drave do naspram Vukovara. U opštoj rezervi 3 armije bila je 51 divizija, u kantonmanu na prostoriji s. Kneževi Vinogradi, s. Branjina. Levu obalu Drave, uzvodno od s. Torjanci, posedala je i branila bugarska 1 armija.

Ojačana 11 vazduhoplovna poljska divizija, posle kraće artiljeriske pripreme, forsilala je noću 5/6 marta Dravu sa glavnim snagama severno od Valpova, na otseku 16 divizije. Demonstrativne prelaze 11 divizija je izvršila iste noći kod s. Retfala i Osijeka, na otseku 36 divizije.

Istovremeno su severno od D. Miholjca, na otseku bugarske 1 armije, forsilale Dravu nemačka 104 i 279 divizija.

Ostvarivši veliku brojnu i vatrenu nadmoćnost na mestima forsiliranja, 11 vazduhoplovna poljska divizija je uspela, i pored upornog otpora 1 i 2 brigade 16 divizije i u borbu uvedene 4 i 15 brigade, da do zore 6 marta pređe Dravu, obrazuje u toku dana na levoj obali uži mostobran i zauzme s. Novi Bezdan i s. Bolman.

Demonstrativni neprijateljski pokušaji prelaza Drave kod s. Retfala i sa severne ivice Osijeka bili su osujećeni snažnom vatrom i protivnapadom 36 divizije.

Neprijatelj je u toku sledećih dana sa krajnjim zalaganjem nastojao da obrazovani mostobran što više proširi. Naročito je vršio jake uzastopne napade s ciljem da izvrši prodor ka Belom Manastiru.

Šestog marta u rejonu s. Novi Bezdan, s. Bolman, uvedene su u borbu iz armiske rezerve 8 i 12 brigada 51 divizije, a 7 marta i 7 i 14 brigada ove divizije. Sedmog marta je neprijatelj produžio napad na čelom frontu. Na otseku 16 i 51 divizije došlo je do više uzastopnih napada i protivnapada. Svi neprijateljski napadi bili su zaustavljeni, sem u rejonu s. Majška Međa (s. Stiljanovićev), gde je neprijatelj uspeo da ovo selo zauzme. Tokom 8 marta je aktivnost neprijatelja bila slabija, ali su i protivnapadi jedinica 16 divizije, naročito u pravcu Zido pst., ostali bez uspeha. Neprijateljski prodor prema s. Baranj. Petrovo Selo bio je odbijen u toku dana, a ponovljeni noćni napad na ovom otseku slomljen je snažnim otporom 8 brigade 51 divizije, podržane artiljeriskom vatrom. Na frontu 36 divizije ovoga dana nije bilo značajnijih događaja. Neprijatelj je 9 marta ponovio napad na čelom frontu, najjačim snagama na otseku 16 divizije, na pravcu Zido pst., i uspeo je da zauzme Piškura pst. i s. Baranj. Petrovo Selo.

Desetog marta je neprijatelj produžio napade, s težištem na otseku 51 divizije, u rejonu s. Baranj. Petrovo Selo, s. Majška Međa i s. Bolman. Odlučnim zalaganjem u preduzetim pro-

tivnapadima 7 i 12 brigade 51 divizije i 15 brigade 16 divizije (ubačene iz rezerve), uz podršku diviziona »kaćuša« Crvene armije,²¹⁸ snage 3 armije uspele su u rejonu s. Majska Međa i s. Bolman da slome napad neprijatelja i odbace ga na polazne položaje. Istrošen i pretrprevši teške gubitke, neprijatelj je bio primoran da se odrekne daljih ofanzivnih akcija i da pređe u odbranu. Naše snage su se zadržale na liniji k. 89 (severno od s. Bistrinci), Bistrinski Lug, k. 97, železnička pruga do druma za s. Baranj. Petrovo Selo, železnička pruga za Beli Manastir do k. 94, k. 95 (Dubrava), s. Bolman, istočno od k. 87 (Đorđev Dvor), k. 89 na Dravi (Nardska šuma).

Uočivši da se neprijatelj u ovim borbama izmorio, Stab 3 armije je 12 marta predložio Stabu III ukrajinskog fronta da 3 armija, uz sadeštvo sovjetskog motociklističkog puka, odmah preduzme opšti napad radi ovlađivanja nemačkim mostobranom na levoj obali Drave, severno od Valpova. Stab III ukrajinskog fronta nije usvojio ovaj predlog, jer je smatrao za potrebno da bugarska 1 armija prethodno ovlada nemačkim mostobranom severno od D. Miholjca, pošto su se na njemu nalazile jače nemačke snage.

U međuvremenu je nemačka ofanziva u prostoru Blatnog Jezera pretrpela potpun neuspeh, usled čega je 14 marta Vrhovna komanda nemačke oružane sile naredila Stabu Grupe armija »E« da povuče svoje snage sa leve obale Drave. Radi lakšeg izvlačenja svojih snaga sa mostobranom i radi popravljanja nepovoljne situacije severno od D. Miholjca, neprijatelj je noću 17/18 marta izvršio iznenadan prodor u pravcu s. Torjanci. Ovaj napad na krajnje desno krilo 16 divizije (otsek 4 brigade) izvršila je jedna kozačka brigada specijalno dovedena i u tajnosti prikupljena za ovaj zadatak.²¹⁹ Prvi nalet kozačke brigade bio je odbijen, ali su pri ponovljenom napadu jedinice 4 brigade 16 divizije bile primorane na povlačenje iz s. Torjanci, koje je neprijatelj zauzeo. On je u toku 18 marta produžio napad severozapadno od s. Torjanci. Međutim, oko 16 časova su 1 i 4 brigada 16 divizije, jedan puk iz bugarske 16 divizije i motociklistički puk Crvene armije izvršili protivnapad na ovom pravcu. U borbama koje su se razvile i produžile u toku noći 18/19 marta 4 brigada 16 divizije i delovi bugarskog puka za-

²¹⁸ Ovaj divizion stigao je na bojište 10 marta oko podne, a krajem istog dana je u rejon Belog Manastira stigao i jedan sovjetski motociklistički puk.

²¹⁹ Po Lelu je kozačka brigada prebačena»na levu obalu Drave 7 marta, a po našim dokumentima noću 15•16 marta. Naši izvori su tačniji, pošto se kozaci pojavljuju u borbi tek od noći 17/18 marta.

uzeli su ponovo s. Torjanci, odbacivši neprijatelja ka Medrović pustari.

Radi izvođenja odlučnog napada i ovlađivanja nemačkim mostobranom severno od Valpova, izvršeno je noću 19/20 i u toku 20 marta prikupljanje i pregrupisavanje 3 armije, delova Crvene armije (jedan streljački i jedan motociklistički puk) i delova bugarske 16 divizije (oko jednog streljačkog puka). Bilo je predviđeno da ovaj napad počne 21 marta u 4 časa, ali je po naređenju Štaba III ukrajinskog fronta odložen za 22 mart. Nemci su iskoristili ovo odlaganje napada i noću 20/21 marta sa leve obale Drave povukli artiljeriju i kozačke jedinice.

Uočivši izvlačenje neprijatelja sa mostobrana, 16 i 51 divizija su po sopstvenoj inicijativi prešle iste noći u opšti napad. One su u toku 21 marta, potiskujući neprijatelja, oslobodile sela Baranj. Petrovo Selo, Majška Meda, Bolman i Đorđev Dvor. U napadu su učestvovali jedan streljački puk Crvene armije i jedan puk 16 divizije bugarske 1 armije. Oni su ovog dana ovladali Bakanskom Ustavom, Zido pst. i Piškura puštarom. Ogorčene borbe za ovlađivanje užim neprijateljskim mostobranom trajale su sve do 24 časa, kada su i poslednje neprijateljske snage sa ovog mostobrana bile proterane ili uništene.

Za to vreme su jedinice 6 i 10 korpusa, sa osloncem na slobodnu teritoriju (Moslavačka Gora, Bilogora, pl. Papuk), sadejstvovale borbama 3 armije na r. Dravi, dejstvujući na komunikacije u pozadini neprijatelja. Njihova dejstva su bila upravljena prema r. Dravi, ka Bjelovaru, Virovitici i Podravskoj Slavini, kao i na komunikaciju Beograd — Zagreb.

Devedeset prvi armiski korpus, posle povlačenja na desnu obalu reke, preuzeo je ponovo odbranu Drave sa 11 vazduhoplovnom poljskom divizijom i Borbenom grupom »Fišer« na ranijem otseku, dok je 104 lovačka divizija prebačena u dolinu Une, u sastav 15 brdskog armorskog korpusa; a 297 pešadijska divizija na front u Mađarskoj. Krajem marta, radi odbrane gornjeg toka Drave, prebačena je i Borbena grupa »Fišer« u sastav 69 armorskog korpusa, a oko 10 aprila je Štab 91 armorskog korpusa predao otsek na Dravi Štabu 4 armorskog korpusa i prebacio se u rejon Karlovca.

Borbe u istočnoj Bosni

Operacije 2 armije

Početkom januara 1945 g. Južna operativna grupa divizija (23, 25, 45, 17 i 28), koja se krajem decembra 1944 g. prebacila

u istočnu Bosnu, preformirana je u 2 jugoslovensku armiju sa štabom u Tuzli. Njoj je u operativnom pogledu bio potčinjen 3 korpus (27 i 38 divizija), koji se od ranije nalazio u širem rejonu Tuzle. Sem toga, u to vreme su neposredno pod komandom Štaba armije bile 1 i 2 artiljeriska brigada i jedan protivtenkovski divizion, dok se 3 artiljeriska brigada, koja je bila još u formiranju, nalazila u rejonu Valjeva.

Zadatak 2 armije bio je da proširi postojeću oslobođenu teritoriju u istočnoj Bosni, da preseče neprijateljske komunikacije u dolini Drine, a potom da težište operacija prenese u dolinu Bosne.

Nemci su u istočnoj Bosni u januaru 1945 g. držali utvrđena uporišta Bijeljinu, Brčko, B. Samac, Derventu i Gračanicu i komunikacije Bijeljina — s. Brezovo Polje — Brčko, s. Čelić—Brčko i Brčko—Dobojski (preko Modriča i Gračanice). Brčko je bilo najvažnije neprijateljsko uporište, jer su preko njega vodile komunikacije kojima su se povezivale nemačke snage na Sremskom frontu sa snagama u istočnoj Bosni. Držanjem ovih uporišta i komunikacija neprijatelj je vladao Posavom i Semberijom, obezbeđivao desni bok fronta u Sremu i istovremeno osiguravao komunikacije u dolini donjeg toka Bosne, kojima je izvlačio svoje snage sa juga.

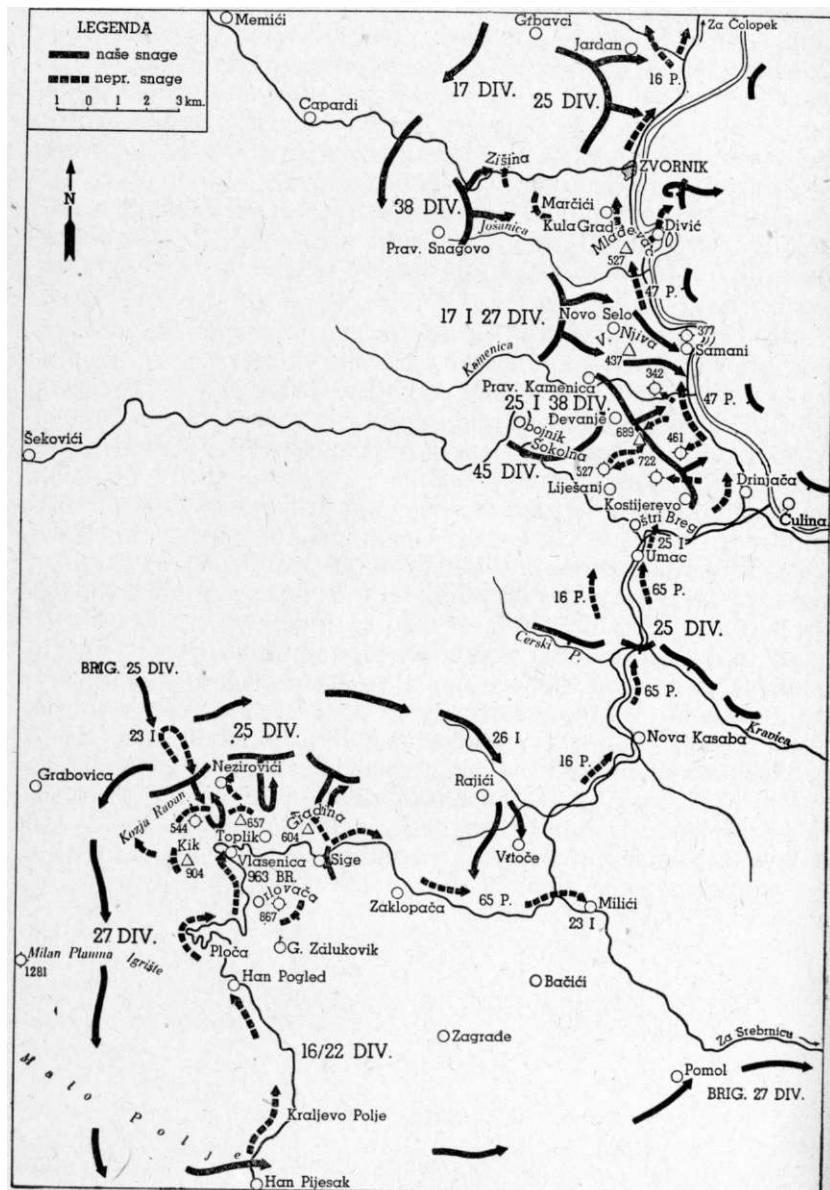
U uporištima i na obezbeđenju komunikacija u istočnoj Bosni nalazile su se sledeće neprijateljske snage: 7 SS divizija »Princ Eugen«²²⁰ (na prostoriji Brčko, B. Samac), pukovska grupa 21 SS divizije »Skenderbeg« (u rejonu Bijeljine), 963 tvrđavska brigada »Kloc«, jačine pet bataljona (u rejonu Vlasenice) i 12 ustaško-domobrinska divizija (u rejonu Brčkog). Na pl. Majevici je bila prikupljena glavnina četnika Draže Mihailovića. Nemačkim snagama su sadejstvovali i zelenokadrov-ske jedinice.

Borbe na komunikaciji Vlasenica—Bijeljina

(Skica 41 i 42)

Da bi raščistio situaciju nastalu u istočnoj Bosni prelaskom 2 armije preko r. Drine, Stab Grupe armija »E« uputio je nemačku 22 pešadijsku diviziju (koja se kod Višegrada kao poslednja prebacila preko Drine) u pravcu Zvornika, pošto je 963 tvrđavska brigada »Kloc«, upućena tim pravcem, bila u

²²⁰ Ova divizija je od 17—20 januara učestvovala u operacijama u Sremu.

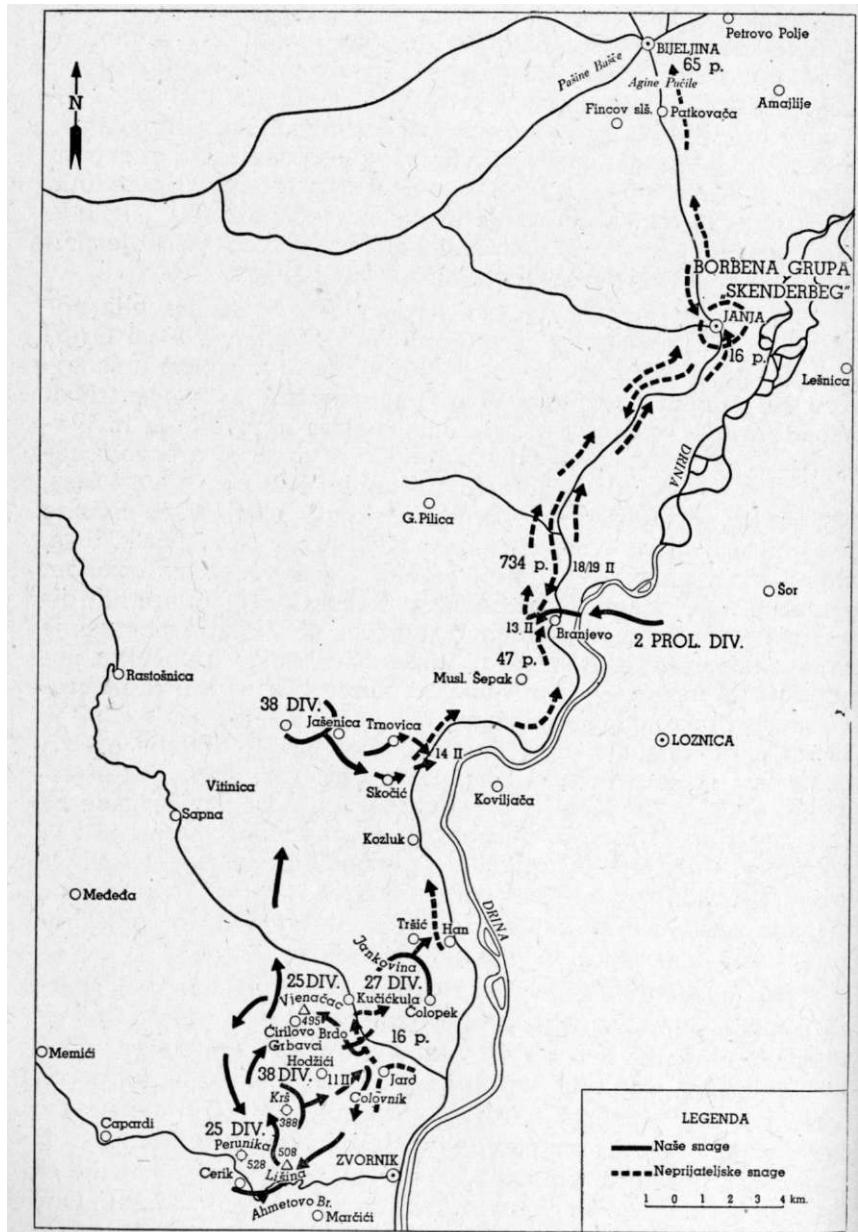

Skica 41 — Borbe na komunikaciji Vlasenica—Zvornik

Vlasenici zaustavljena i okružena od naših jedinica. Divizija je imala zadatak da deblokira 963 tvrđavsku brigadu. Potom je trebalo da nastupa preko s. Drinjača ka Zvorniku, prekine vezu naših snaga u istočnoj Bosni sa njihovim bazama u Srbiji i izgradi i brani jedan zaprečni položaj na liniji s. Drinjača, Janja, povezujući se sa delovima 21 armiskog korpusa u širem rejonu Sarajeva. Za vreme pokreta do Zvornika 22 divizija je bila potčinjena 21-om, a potom 34 armiskom korpusu. Njoj je bila potčinjena 963 tvrđavska brigada »Kloc«, a kao ojačanje pridata su joj dva tvrđavska bataljona (1004 i 1005).

Tvrđavska brigada »Kloc« je u rejonu Vlasenice bila posela Gradinu (k. 604), trig. 657, k. 544, Kik (trig. 904) i Orlovaču (k. 867). Noću 8/9 januara 27 divizija (3 korpusa) u sadejstvu sa jednom brigadom 45 divizije izvršila je koncentričan napad na ove položaje, u cilju odbacivanja neprijatelja iz Vlasenice. Iako je naišla na žilav otpor, 27 divizija je u prvom natetu uspela da ovlada Gradinom, s. Toplik i Kikosom. Oko 4 časa, 9 januara, pristigli su sa pravca s. Sekovići i delovi 25 divizije i stupili u borbu, pomažući napad 27 divizije. No, i pored toga, napad nije uspeo. Neprijatelj je oko 7 časova protivnapadom prinudio naše snage da se povuku. Noću 10/11 januara, 25 divizija u sadejstvu sa jednom brigadom 45 divizije ponovo je napala neprijateljske snage u Vlasenici. Ona je u početku napada imala uspeha, ali su Nemci 11 januara izjutra izvršili protivnapad i prinudili je da se povuče na polazne položaje. Dok je 25 divizija napadala na Vlasenicu, glavnina 27 divizije prebacila se na prostoriju s. G. Čapor, s. Visočnik, s. M. Polje (zapadno od Han Pijeska) i 11 januara napala sa dve brigade na s. Kras i Han Pijesak. U borbama koje su vođene u toku 11 i 12 januara 27 divizija je uspela da zauzme Han Pijesak i ovlada komunikacijom od s. Kras do s. Kraljevo Polje. Jedna njena brigada prebacila se u međuvremenu u rejon Srebrenice, razbila ustašku posadu i oslobođila Srebrenicu.

Na otseku Vlasenice je 25 divizija sa jednom brigadom 45 divizije odbila više pokušaja nemačke posade da se iz Vlasenice probije ka severu. U toku ovih dana pojavila se jedna jača četnička grupa na prostoriji s. Priboj, s. Kozluk, ugrozivši pozadinu naših delova u rejonu Vlasenice. U cilju razbijanja ove četničke grupe, po naređenju Štaba armije, upućene su iz rejona s. Liješanj (5 km zapadno od s. Drinjača) dve brigade 45 divizije, koje su do 15 januara izvršile postavljeni zadatak. One su se potom prikupile duž komunikacije s. Mesići—Zvornik, orijentišući se prema s. Priboj, gde je pristigla 1 brigada 45 divizije sa sektora Vlasenice.

Skica 42 — Borbe na komunikaciji Zvornik—Bijeljina

Petnaestog januara je nemačka 22 divizija sa 16 pešadijskim pukom preduzela napad od s. Sokolac ka Han Pijesku. U borbama, koje su trajale sve do 19 januara, neprijatelj je uspeo da odbaci jedinice 25 i 27 divizije od komunikacije, zaузме Han Pijesak i 19 januara sa 16 pešadijskim pukom uđe u Vlasenicu i uspostavi vezu sa 963 tvrđavskom brigadom. Istovremeno je 47 pešadijski puk 22 divizije stigao u Han Pijesak, a 65 puk izbio u rejon severno od s. Sokolac. Sesnaesti pešadijski puk, po prodoru u Vlasenicu, preduzeo je napad na naše snage koje su držale blokadu Vlasenice. U borbama od 19—23 januara 16 puk je uspeo da proširi spoljnju odbranu Vlasenice, ovladavši selima Kozja Ravan, Nezirovići, Gradina i Sige. U međuvremenu se 27 divizija (bez jedne brigade) prebacila u rejon Kladnja, u cilju zatvaranja pravca ka Tuzli, a jedna njena brigada je produžila napade na komunikaciju Han Pijesak—Vlasenica, u rejonu s. Malo Polje.

Pošto je komunikaciju s. Sokolac—Vlasenica (isključno) osigurao 359 pešadijski puk nemačke 181 divizije i time osigurao vezu sa pozadinom, 22 pešadijska divizija, prikupljena u rejonu Vlasenice, preduzela je 23 januara sa slabijim snagama napad u pravcu s. Sekovići, a sa 65 pešadijskim pukom u pravcu s. Milići. U borbama vođenim u toku celog dana, 65 pešadijski puk je uspeo da odbaci delove 25 divizije i da se do mračka probije u s. Milići. Sutradan, 24 januara, 22 divizija je nastavila nastupanje i sa 16 pešadijskim pukom izbila u rejon s. Nova Kasaba. Naša 25 divizija (bez jedne brigade) prebacila se na položaj na liniji Cerski potok, potok Kravica (severno od s. N. Kasaba), a jedna njena brigada, na pravcu s. Sekovići—Vlasenica, odbacila je u međuvremenu neprijateljske delove ka Vlasenici. Ovog dana, po naređenju Štaba armije, 38 divizija je, radi sadejstva 25 diviziji, preduzela pokret sa sektora pl. Ozrena u rejon s. Drinjača. Dvadeset petog januara je 65 pešadijski puk nemačke 22 divizije, uz podršku 16 puka, savladao otpor naše 25 divizije na liniji Cerski potok, potok Kravica i probio se preko s. Umac do Oštrog Brega (k. 373). Njegove bokove obezbeđivao je 16 pešadijski puk sa visova zapadno od komunikacije s. Nova Kasaba—s. Umac. Sutradan, 26 januara, jedna brigada 25 divizije, koja je zatvarala pravac Vlasenica—s. Sekovići, prebacila se u rejon s. Rajići (oko 10 km istočno od Vlasenice), gde je pristigla i jedna brigada 45 divizije iz rejona Han Pijeska. Obe ove brigade su izvršile napad na neprijateljske delove na komunikaciju s. Zaklopača—s. Vrtoče i nanele neprijatelju osetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Istog dana je jedna brigada 45 divizije prebačena iz rejona s. Memići u rejon s. Drinjača.

Napad na Bijeljinu. Krajem januara, uporedo sa napadima na nemačku 22 diviziju, Štab armije je, po naređenju Vrhovnog štaba, organizovao napad na Bijeljinu, u cilju oslobođenja grada i otklanjanja opasnosti od komunikaciskog pravca Bijeljina—Šabac.

U Bijeljini su se nalazili Borbena grupa »Skenderbeg« i delovi 12 ustaško-domobranske divizije. Odbrana je bila organizovana na liniji s. Petrovo Polje, s. Amajlije, s. Petkovača, Agine Pučile, Paštine Bašće, Glavice. Za odbranu grada sa severne strane neprijatelj je isturio manja odeljenja. Glavnina neprijateljskih snaga bila je raspoređena na spoljnoj liniji odbrane, a u gradu se nalazila samo rezerva.

Štab armije je za napad na Bijeljinu odredio 17 i 28 diviziju. Prema njegovom planu napad je izведен 27 januara, posle artiljeriske pripreme. Dvadeset osma divizija je napala grad preko Fincovog slš. i Agine Pučile, a 17 divizija pravcem Paština Bašća—ž. st. Bijeljina. Borba je vođena ceo dan, ali zbog jakog otpora neprijatelja, a naročito zbog njegove sasređene vatre, naše jedinice nisu uspele da prodru u grad. U toku ovog dana je jedna jača neprijateljska kolona izvršila pokret iz Bijeljine u pravcu s. Brezovo Polje. Ovu kolonu je kod s. Obrađovo Brdo napala iz zasede jedna brigada 17 divizije. Posle četvorocašovne borbe neprijateljska kolona je uspela da se uz teške gubitke probije ka s. Brezovo Polje.

Zbog jakog otpora neprijatelja na koji se naišlo u toku dana, a posebno zbog jačine braniočeve vatre iz dobro uređenih zaklona, napad na Bijeljinu ponovljen je u toku noći 27/28 januara. Prethodno je bilo formirano više jurišnih grupa, koje su imale zadatku da unište neprijateljske vatrene izvore, otvore prolaze za pešadiju i prve se ubace u grad, u cilju napada na neprijateljska komandna mesta. Međutim, zbog mesečine, jurišne grupe su pravovremeno bile otkrivene, te je njihov pokušaj da se probiju u grad bio osujećen. Isto tako je pešadija, koja je pokušala da se približi neprijateljskoj odbranbenoj liniji, naišla na jak sistem neprijateljske vatre, usled čega se zadržala na polaznim položajima. Noću 28/29 januara su 17 i 28 divizija izvršile po treći put napad na grad. Divizije su u ovom napadu uspele da pređu kanal kod Paštine Bašće, da zauzmu Fincov slš., da izoluju Agine Pučile i dopru neposredno do ivice grada, ali ih je neprijatelj snažnim protivnapadima, uz jaku podršku artiljeriske vatre, ipak primorao da se povuku na polazne položaje.

U toku 29, 30 i 31 januara izvršena je popuna i pregrupisanje divizija. Naše vazduhoplovstvo je 31 januara bombardovalo neprijateljske položaje za odbranu Bijeljine, a potom

su noću, 31 januara na 1 februar, 17 i 28 divizija po četvrti put preduzele napad na Bijeljinu. I pri ovom napadu divizije su naišle na jak otpor i bile primorane da se povuku na polazne položaje.

S obzirom na pritisak nemačke 22 divizije na sektoru Zvornika, Stab armije je naredio da se dalji napadi na Bijeljinu obustave, da se 17 divizija prebac na sektor Zvornika, na otsek s. Kozluk, s. Čolopek, a 28 divizija da se zadrži na sektoru Bijeljina, s. Brezovo Polje.

U međuvremenu, dok su vršeni napadi na Bijeljinu, 25 divizija, a od 27 januara i 38 divizija (3 korpusa), vodile su teške borbe sa nemačkom 22 divizijom, koja je nastavila da se probija komunikacijom s. Umac—s. Drinjača—Zvornik.

Tokom 27 januara 25 i 38 divizija izvršile su napad sa linije s. Kostijerevo, s. G. Đevanje, s. Prav. Kamenica na delove nemačke 22 divizije na komunikaciji s. Drinjača—Zvornik. U borbama koje su trajale celog dana divizije su uspele da se približe komunikaciji, ali je izbijanje na samu komunikaciju osuđetila nemačka 963 tvrđavska brigada »Kloc«, koja je ovog dana izvršila više protivnapada. I pored toga su 25 i 38 divizija stalno držale pod vatrom komunikaciju kojom se neprijatelj probijao. U toku 29 januara na ovom sektoru je 45 divizija posela liniju Obojnik, Sokolna, s. G. Đevanje, ojačavši 25 i 38 diviziju. I ovog dana su nastavljene teške borbe protiv 47 pešadijskog puka, koji je vršio stalne napade, pri čemu su pojedini visovi, kao k. 377, k. 342, trig. 689, k. 461, k. 722 i k. 527, prelazili više puta iz ruke u ruku. Sutradan su borbe nastavljene s nesmanjenom žestinom i prenete su i na otsek V. Njiva (trig. 437), s. Novo Selo. Nemačka 22 divizija, i pored jakog otpora naših snaga, nastavila je u toku sledećih dana prodiranje i 3 februara delom snaga izbila u rejon Zvornika i zauzela Mlađevac (trig. 527) i s. Kula Grad. Zbog toga je Stab armije stupio pripremama za koncentričan napad na 22 diviziju, razvučenu na komunikaciji s. Drinjača—Zvornik. U tom cilju je naredio da se 27 divizija (bez jedne brigade) iz rejona Vlasevice prebac u rejon Zvornika, a 17 divizija iz rejona s. Kozluk na prostoriju s. Memići, s. Capardi, s. Prav. Snagovo. Istovremeno je na desnu obalu Drine stigla 22 srpska divizija sa 3 artiljeriskom brigadom, posela grupno desnu obalu Drine od Koviljače do s. Culina (prema s. Drinjača) i, na levoj obali Drine, stavila pod vatru komunikaciju kojom se neprijatelj Probijao.

U vremenu od 4—8 februara izvršeno je pregrupisavanje Jedinica 17, 25, 27 i 28 divizije. Za težiste napada izabran je

otsek između r. Kamenice i r. Jošanice. Za napad su određene 17 i 27 divizija; 25 divizija je dobila zadatak da vrši pritisak na deo komunikacije Zvornik—s. Čolopek, a 38 divizija da napada na neprijateljsku pobočnicu na položaju s. Marčići, Lišina (trig. 508). Napad je počeo 9 februara izjutra. U teškim dvo-dnevnim borbama 17 i 27 divizija su uspele da razbiju 65 pešadijski puk nemačke 22 divizije i da izbiju 11 februara na komunikaciju s. Drinjača—Zvornik, između ušća Kamenice i s. Samani, i na taj način razdvoje na dve grupe nemačku 22 diviziju.

Za vreme priprema i u toku ovih borbi, dva bataljona 47 pešadijskog puka nemačke 22 divizije prebacili su se južno od s. Divić na desnu obalu Drine, napali delove 22 srpske divizije i odbacili ih sa njihovih položaja, a 16 pešadijski puk je izvršio napad iz rejona s. Jardan u pravcu sela Kučićkula i Grbavci i odbacio delove 25 srpske divizije na položaje Vjenčac (trig. 495), Ćirilovo Brdo. Istovremeno su u Štabu armije primljeni podaci da je jedna jača nemačka grupa (oko 1.000 vojnika) preduzela pokret iz Doboja ka Gračanici, s ciljem da ugrozi Tuzlu privuče na sebe deo snaga 2 armije i na taj način olakša 22 diviziji probijanje ka Bijeljini. Ojačana delovima 12 ustaško-domobranske divizije i četnicima, ona je 9 februara, nastupajući iz Gračanice ka Tuzli, izbila na liniju s. Bos. Petrovo Selo, s. D. Orahovica. Stoga je, radi zatvaranja pravca Gračanica—Tuzla, Štab armije naredio da se 45 divizija 7 februara prebaci iz rejona Zvornika u rejon Gračanice.

U ovakvoj situaciji, a s obzirom na osetljivost ugroženog pravca Gračanica—Tuzla, 11 februara je, po naređenju Štaba armije, sa fronta s. Drinjača, Zvornik izvučena i 17 divizija sa 1 artiljeriskom brigadom i upućena u rejon Tuzle, a 27 divizija je preuzeila ceo otsek između reka Jošanice i Kamenice. Istog dana je 38 divizija izvršila napad pravcem Krš (k. 388)—s. Jardan u levi bok nemačkih delova koji su napadali od s. Jardan ka s. Kučićkula i zauzela Colovnik (k. 262) i s. Hodžići, ali je, prema naređenju Štaba armije napad bio obustavljen a Divizija se povukla na Lišinu (trig. 508) i zatvorila pravac Zvornik—Tuzla.

Dvanaestog i 13 februara je nemačka 22 divizija nastavila probijanje ka Bijeljini i uspela da sa prednjim delovima izbije do s. Musi. Sepak. Istovremeno je 2 proleterska divizija izbila iz Mačve na desnu obalu Drine, između Loznice i Lešnice, pod borbom forsirala Drinu u rejonu s. Branjevo sa dve brigade i zadržala prednje delove nemačke 22 divizije u daljem prodiranju ka Bijeljini, dok se jedna brigada 22 srpske divizije prebacila na levu obalu Drine u rejonu ušća Jošanice.

Po prelasku 2 proleterske divizije na levu obalu Drine, Štab armije je izvršio pomeranje divizija i dodelio im nove zadatke. Trideset osma divizija je iz rejona s. Kiseljak, s. Jasenica imala da napada pravcem ka s. Skočić, u cilju presecanja neprijateljske kolone na komunikaciji Zvornik—s. Musi. Sepak; 27 divizija (bez jedne brigade) imala je iz rejona Jankovina, s. Čolopek da vrši pritisak na komunikaciju preko s. Tršić ka s. Han; 25 divizija je sa jednom brigadom imala da zatvori pravac Zvornik—Tuzla na liniji Ahmetovo Brdo, s. Cerik, Perunika (k. 528), a sa druge dve na liniji Krš (k. 388), s. Jardan.

Noću 13/14 februara i 14 februara 38 divizija, posle žestotkih borbi, ovladala je s. Skočić i s. Trnovica, izbila na komunikaciju i razdvojila nemačku kolonu na dva dela, dok 27 divizija nije uspela da izvrši prođor u pravcu s. Tršić i s. Han. U borbama u toku sledećih dana sela Skočić i Trnovica prelazila su više puta iz ruke u ruku.

Nemačka 22 divizija sa 963 tvrđavskom brigadom »Kloc« bila je po drugi put dovedena u kritičnu situaciju. Divizija je ostala bez pogonskog goriva, a municija je bila na izmaku, pa je 34 armiski korpus, u cilju njenog spasavanja, iz Brčkog preko Bijeljine i Janje ka s. Musi. Sepak uputio 734 lovački puk iz 104 lovačke divizije, koji je u toku noći 18/19 februara izbio u rejon s. Branjevo, odbacio jedinice 2 proleterske divizije od komunikacije i spojio se sa 47 pešadijskim pukom nemačke 22 divizije. Pošto je 22 diviziju snabdeo pogonskim gorivom i municijom, ovaj puk je u rejonu s. Branjevo smenjen od 16 pešadijskog puka i povukao se u pravcu Bijeljine.

Sledećih dana borbe su nastavljene. Nemačka 22 divizija je uz teške gubitke uspela da se krajem februara probije u rejon Janje, gde se spojila sa Borbenom grupom »Skenderbeg«, a potom povukla u rejon Bijeljine. Ona je u Janji ostavila 16 pešadijski puk, u s. Medaši (s-i od Bijeljine) 47 pešadijski puk, a u Bijeljini 65 pešadijski puk. Divizija je imala zadatak da obezbeduje prostor u uglu između r. Save i r. Drine i odbije eventualne pokušaje jedinica Jugoslovenske armije da forsiraju Savu iz Srema i Drinu iz Mačve.

U međuvremenu su na sektoru Gračanice svi pokušaji neprijatelja da se probije ka Tuzli bili osuđeni. Četnici, koji su sadejstvovali nemačkim snagama na ovome pravcu, bili su razbijeni, a njihovi ostaci su se povukli ka Doboju i u rejon Pl- Trebovac.

Borbe na sektoru Bijeljina, Brčko, Doboju, Tuzla

(Prilog XXV)

Krajem februara je Štab 2 armije, radi ugrožavanja i presecanja neprijateljskih komunikacija, preneo težište operacija u rejone Doboja, Brčkog i Bijeljine. U tom cilju je 45 divizija dobila zadatku da iz rejona Gračanice dejstvuje ka Doboju; 25 divizija je prebačena u rejon s. Srnice sa zadatkom da dejstvuje ka Gradačcu; 28 divizija je prebačena u rejon Brčkog, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciju Bijeljina—Brčko; 17 divizija je prebačena u rejon Janje, sa zadatkom da dejstvuje na komunikaciju Janja—Bijeljina, a 23 divizija je zadržana u armijskoj rezervi, u rejonu Tuzle, dok je 3 korpus orijentisan ka Sarajevu.

U okviru opštег zadatka 2 armije 45 divizija je razvila operacije u dolini Spreče, oslobođila Gračanicu 24 februara i u nadiranju ka Doboju zauzela 25 februara s. Briješnica. Naslonom svojih krila na ogranke Trebovca i Ozrena ona je zatvorila dolinu Spreče, a sa prednjim delovima izbila u rejon Doboja.

Na sektoru s. Srnice 25 divizija je, u stalnim napadima od kraja februara, prinudila neprijateljske delove na povlačenje i 12 marta zauzela Gradačac, a 14 marta Modriču. Oslobođenjem Gradačca bile su presečene neprijateljske komunikacije između Doboja i Brčkog, a oslobođenjem Modriče je 25 divizija izbila na desnu obalu Bosne i ugrozila neprijateljske komunikacije u dolini ove reke.

Sedamnaesta i 28 divizija su 27 februara napale Janju, a 1 marta su jedinice 28 divizije zauzele neprijateljsko uporište u s. Modran, zapadno od Janje. Pošto je neprijatelj u rejon Janje doveo nova ojačanja, borbe su nastavljene sve do 16 marta, kada je 17 divizija oslobođila Janju.

U operacijama od kraja februara do polovine marta 2 armija je presekla nemačke komunikacije između Doboja i Brčkog, ovladala planinama Trebovcem i Ozrenom, približila se Doboju do na 8 km i ugrozila glavni neprijateljski komunikacijski pravac u dolini Bosne. Njen front se protezao od leve obale Drine (južno od Bijeljine) do Modriče i pl. Trebovca i oslanjao se levim krilom na pl. Ozren. Ukupna dužina fronta, sa manjim ili većim neposednutim intervalima, iznosila je oko 130 km.

Komandant Grupe armija »E«, još u vreme pripreme za nemačku protivofanzivu u prostoru Blatnog Jezera, predložio je Hitleru da se početak protivofanzive pomeri od 20 februara

za 10 mart. Za to vreme bi snage Grupe armija »E« postepeno napustile južnu Bosnu i povukle se do linije Dobojski Banjalučki. Grupa armija »E« bi uporedo, pojačanim napadnim akcijama, raščistila prostor pl. Papuka, gde su operisale naše jedinice. Međutim, iz političkih razloga i u nadi da će se nameravana protivofanziva u južnoj Mađarskoj uspešno završiti, Hitler je odbio predlog Lera o napuštanju južne Bosne. On je tek 20 marta, posle neuspeha ove protivofanzive, naredio da se napusti Sarajevo i nemačke snage povuku iz Bosne. Ali je sada, zbog pritiska 2 armije u donjem toku Bosne i ugrožavanja komunikacija, povlačenje bilo mnogo teže i rizično. Stoga je Grupa armija »E«, u prostoru severozapadno od Tuzle, morala pretvodno da sproveđe operacije većeg obima da bi odbacila jedinice 2 armije što dalje od ugroženih komunikacija u dolini Bosne i Save.

U tom cilju je 19 marta nemačka 22 divizija sa 47 pešadijskim pukom i delom snaga 117 lovačke divizije izvršila napad iz Brčkog u pravcu s. G. Brka, a sa 16 pešadijskim pukom od Brčkog preko s. Zabar u pravcu Gradačca. Istovremeno je jedna pukovska grupa 117 lovačke divizije napadala od B. Samca u pravcu Gradačca, a Borbena grupa »Gajger« (Geiger) i de洛vi 15 ustaško-domobranske divizije iz Doboja dolinom Spreče ka Gračanici.

Prvog dana napada 16 pešadijski puk je južno od Gradačca prodro u pozadinu 25 divizije i prinudio je da se uz osetne gubitke povuče ka s. Srnice. Neprijatelju je pošlo za rukom da uništi ili zarobi veći deo komore, intendanture i diviziske bolnice. Radi zaustavljanja nemačkog prodora na ovom pravcu, istog dana je iz armiske rezerve, iz rejona Tuzle, 23 divizija prebačena u rejon s. Srnice.

Neprijatelj je uzoru 20 marta počeo napad i dolinom Spreče, od Doboja ka Gračanici. Jedinice 45 divizije na položaju zapadno od Gračanice odbile su ovog dana sve nemačke napade, ali se noću 21/22 marta, zbog situacije na pravcima Gradačac—s. Srnice i Gradačac—Gračanica, Divizija povukla istočno od Gračanice, u koju su Nemci ušli 22 marta.

Tokom 20 marta neprijatelj je na otseku 25 divizije nastavio napade i ovog dana izbio na raskrsnicu puteva kod s. Prav. Srnice, gde je zadržan. Sutradan su dve brigade 25 divizije, u sadejstvu sa jednom brigadom 23 divizije, izvršile protivnapad na neprijateljske snage u rejonu s. Srnice. Međutim, zbog jakog otpora neprijatelja, kome su pristigla ojačanja, protivnapad nije uspeo. Istog dana on je sa jačim snagama, podržan artiljerijom i tenkovima, pokušao da se probije od s. Srnice ka s. Sokol i ka s. Srebrnik, a od Brčkog ka s. Bijela.

U borbama koje je vodila preko celog dana, 25 divizija je uspela da osuđeti neprijateljski probaj ka s. Sokol, a 28 divizija je zadržala neprijatelja na liniji s. Poljaci, s. Studenca, s. Marići, dok je 45 divizija posela položaj jugoistočno od Gračanice sa čvrstim naslonom na masiv pl. Ozrena. U toku 22 marta su vođene slabije borbe, bez znatnih promena po obe strane. Dvadeset trećeg marta je raspored naših divizija bio sledeći — 28 divizija na liniji s. Sandići, s. Potočari, s. Vukelje, s. Vujičići; 23 divizija na otseku s. Srnice, Gračanica, na liniji Prav. Spionica, Bandra (trig. 404); 45 divizija sa dve brigade na desnoj obali Spreče, na liniji k. 345, Radino Brdo (k. 366), s. Durač, a na levoj obali Spreče sa jednom brigadom na liniji V. Brijeg (k. 214), Stražica (k. 379), Kik (trig. 480), Kamenički Vis (k. 821). Na otseku 23 divizije, na delu fronta s. Spionica, Bandra, Nemci su preko celog dana uz jaku podršku artiljeriske vatre vršili napade i uspeli da ovladaju Bandrom (trig. 404). U protivnappadu, pred kraj dana, Divizija je povratila Bandru i u produženju borbi, uz osetne gubitke po neprijatelju, zauzela s. Ku-presi (k. 309). U međuvremenu su jedinice 45 divizije zauzele neprijateljsku liniju odbrane neposredno istočno od Gračanice i jednim delom snaga prodle u sam grad. Neprijatelj je, međutim, pošto je u borbu uveo sveže jedinice, prešao u protivnappad i prinudio naše snage da se povuku na svoje polazne položaje.

U vremenu od 24—27 marta divizije su ostale na svojim položajima, u tesnom dodiru sa neprijateljem i uz lokalne borbe bez znatnijih promena po obe strane.

Dvadeset osmog marta je na otseku s. Srnice ojačani 16 pešadijski puk nemačke 22 divizije potisnuo delove 23 divizije, prodro pravcem s. Bijela—s. Srebrnik, izbio na liniju Karahum (k. 662), Lepik (k. 736), Okresanica (trig. 815) i otvorio pravac ka Tuzli. Uz istovremeni napad slabijim delovima preko s. Kat. Spionica, on je uspeo da pređe preko mosta na Tinji, potisne delove 23 divizije i udarom u njen desni bok zauzme liniju Stražba, k. 504. U novostvorenoj situaciji je, po naređenju Štaba armije, iz armiske rezerve (iz rejona s-z od Tuzle) pravcem s. Lisovići—s. Srebrnik, upućena 2 brigada 17 divizije, sa zadatkom da zatvori pravac s. Srebrnik—Tuzla; 28 divizija je uputila jednu brigadu (dva bataljona Brodske i dva bataljona 21 brigade) pravcem s. Maoča Karavlaška—Kajdučko Brdo, sa zadatkom da napadne levi bok neprijatelja koji je prodro pravcem Golo Brdo (k. 719)—Lepik (k. 736)—Okresanica (trig. 815) i 9 brigadu 23 divizije da napadne neprijatelja sa zapadne i jugozapadne strane s. Srebrnik. U borbama 28 i 29 marta 2 brigada 17 divizije uspela je da odbaci neprijatelja i zauzme Lepik

(k. 736); 9 brigada 23 divizije zaustavila je protivnapadom dalje prodiranje neprijatelja južno od s. Srebrnik, prinudila ga na povlačenje i u oštrim borbama zauzela k. 648 (južno od Lepika); 21 brigada 28 divizije odbacila je neprijatelja i zauzela Kajdučko Brdo. U međuvremenu je neprijatelj uspeo da potisne 28 diviziju (bez jedne brigade) sa njenih položaja od prethodnog dana, do linije k. 192 (južno od s. Pukiš), k. 249, k. 256 (raskrsnica puteva).

Neprijatelj je 30 marta produžio napad na čelom frontu, s težištem na pravcu Brčko—s. Čelić, gde je uspeo da potisne 28 diviziju i izbije na liniju s. Vražići, s. Pukiš, s. Babetino Brdo, s. Tutnjevac. On je naročito jak napad ispoljio na svom desnom krilu, na pravcu s. Vražići—s. Ciganluk. Tokom dana su vođene žestoke borbe na čelom frontu. Da bi se na ovako razvučenom frontu mogle parirati neprijateljske snage, izvršena je iz borbe 25 divizija i postavljena sa jednom brigadom u rejonu s. Miričina, sa jednom kod s. Lisovići, a sa jednom u rejonu s. Poljice (južno od s. Puračić). U toku 31 marta neprijatelj je na liniji s. Zovik Kalajdžija, s. Mus. Maoča, s. Bijela, s. G. Hrgovi ojačao svoje snage sa novodovedenim delovima.

I na otseku s. Srebrnik vođene su preko celog dana žestoke borbe u kojima je neprijatelju uspelo da ovlada s. D. Srebrnik i jednim delom Golog Brda (k. 719). Jedinice 28 i 23 divizije odbile su više neprijateljskih napada i zadržale se na liniji Udri-govo (trig. 562), Međednik (k. 301), drum s. Koraj—s. Čelić, r. Sibošica, sa bočnim obezbeđenjem prema Vjeterniku (k. 705) — 28 divizija, a na liniji s. Čehaja, k. 281, Bandra, Štražba, k. 504, sa dva bataljona na liniji Kajdučko Brdo, Igrišta (k. 521), k. 506 i pretstražnim delovima na liniji k. 595, s. Zuberovo Brdo — 23 divizija.

Dve brigade 25 divizije ubačene su iz armiske rezerve u prostor između 23 i 28 divizije na liniji Debelo Brdo (k. 456), Vjeternik (trig. 705), Mali Kam (k. 543), s. Memići, s. Kurtići, s. Podruzi, trig. 604, sa zadatkom da zatvore pravac s. Musi. Maoča—s. Humci—Tuzla i pravac s. Srebrnik—s. Lisovići—Tuzla.

Druga krajiška brigada 17 divizije uspela je u rejonu s. Srebrnik da odbije više neprijateljskih napada i da se održi na liniji k. 662, k. 657, k. 564, južna ivica s. G. Srebrnik, k. 294.

Noću između 31 marta i 1 aprila i u toku 1 aprila sve naše jedinice prešle su u napad sa pomenute linije i u borbama ovog dana uspele da zauzmu sela Srebrnik, Musi. Spionica i Koraj i, na čelom frontu, prinude neprijatelja na povlačenje u rejon Brčkog.

SAMOSTALNA DEJSTVA KORPUSA NOVJ

Pored 1, 2 i 3 armije i 2, 3 i 8 korpusa koji su vodili frontalne borbe, kao i 6 i 10 korpusa koji su u pozadini neprijateljskog fronta sadejstvovali 3 armiji, prema opštem planu Vrhovnog štaba dejstvovali su u toku zime samostalni korpsi. Oni su svojim dejstvom na glavne komunikacije i pojedina uporišta sprečavali povlačenje i manevrovanje neprijateljskih snaga i vezivali njegove snage u garnizonima. Sa oslobođene teritorije u zapadnoj Bosni dejstvovao je 5 korpus; u Baniji, Kordunu, Pokuplju i Žumberku — 4 korpus; u severnoj Lici i Gorskom Kotaru — 11 korpus; u Notranjskoj i Dolenjskoj — 7 korpus; u Slovenačkom Primorju i Gorenjskoj — 9 korpus i u Štajerskoj i Koruškoj — jedinice IV operativne zone.

Od naročitog značaja bila su dejstva 5 korpusa na komunikacijama dolinom Bosne kojima su se povlačile jedinice Grupe armija »E« na sever, kao i dejstva 7 i 9 korpusa na komunikacijama koje iz Austrije preko Slovenije vode u Italiju.

Borbe u centralnoj Bosni

Dejstva 5 korpusa

Borbe za Travnik (skica 43). U januaru 1945 g., u rejonu Travnika, 4 i 10 divizija 5 korpusa težile su da odbace neprijatelja sa položaja na kojima se stabilizovao početkom meseca. Njihovi napadi tokom prve polovine januara, usled jakog neprijateljskog otpora, snežnih smetova i velike hladnoće, nisu imale uspeha. Za to vreme, pod zaštitom utvrdenih položaja na liniji k. 1037, s. Rovna, neprijatelj je u širi rejon Zenice prikupio nove snage, s namerom da po svaku cenu zauzme Travnik.

Napad je počeo 19 januara u 4 časa, na širokom frontu između jugoistočnih padina Vlašić Pl. i doline Lašve. Pored jedinica koje su već učestvovalе u prethodnim borbama za Travnik, za ovu akciju su angažovani i nemačka 104 lovačka divi-

zija²²¹ i delovi Borbene grupe »Eberlajn«²²² (Eberlein). Neprijatelj je postupno uveo u borbu ukupno oko 19 bataljona pешadije, 40 topova i 5 tenkova. Na glavnom pravcu (s. Brajkovići —s. Gučja Gora—Travnik) napadala je 104 lovačka divizija, a na pomoćnom, sa obe strane r. Lašve, delovi Borbene grupe »Eberlajn«. Prve napade neprijatelja odbile su na celom frontu 4 divizije i 7 brigada 10 divizije, ali je u nastavku borbi, uz snažnu podršku artiljerije i posle više juriša, neprijatelj uspeo da zauzme dominantnu tačku Pecarnice (trig. 964), pređe r. Bilu (zapadno od s. Brajkovići) i pred mrak, uvodeći u borbu i jedan skijaški bataljon, prodre u s. Gučja Gora. Položaji kod ovog sela prelazili su u ogorčenim borbama više puta iz ruke u ruku, dok najzad neprijatelj nije odbačen ka s. Bila. Za to vreme je na svom levom krilu neprijatelj zauzeo s. Ahmići.

Dvadesetog januara neprijatelj je nastavio napade i prema Fojnici i s. Kreševo, radi vezivanja snaga 10 divizije, ali su ovi napadi bili slomljeni.

Na svom desnom krilu, uvodeći u borbu nova ojačanja, neprijatelj je posle oštih borbi 21 januara pre podne, uz velike gubitke i krajnje zalaganje, zauzeo s. Maline i s. Gučja Gora, zbog čega su desno krilo 4 divizije i 7 brigada 10 divizije bili povućeni na liniju s. Slimena, k. 586 (kod s. Putićevu).

Teške borbe na neposrednim prilazima Travniku nastavljene su i 22 januara. Posle neprekidnih napada, neprijatelj je dolinom Lašve, od s. Nevića Polja, prodro u dva maha u Travnik, ali je oba puta bio protivnapadima odbačen. Angažujući jednovremeno i jake skijaške snage, upućene u obilazak Travnika sa severa, njemu je najzad uspelo da pred sam mrak, preko s. Jankovići, prodre u grad i posle oštih uličnih borbi u kojima su obe strane imale velike gubitke²²³ ovlada gradom, dok se glavnina 4 divizije povukla severozapadno i jugozapadno od varoši, zatvarajući pravce ka D. Vakufu i Jajcu.

I pored dubokog snega, koji je znatno otežavao pokret, ostale divizije 5 korpusa su takođe u ovom periodu bile aktivne. Radi pojačanog dejstva na neprijateljski saobraćaj dolinom Bosne, u rejon zapadno od komunikacije Doboј—Derventa prebačena je i 13 brigada 39 divizije i privremeno potčinjena 53

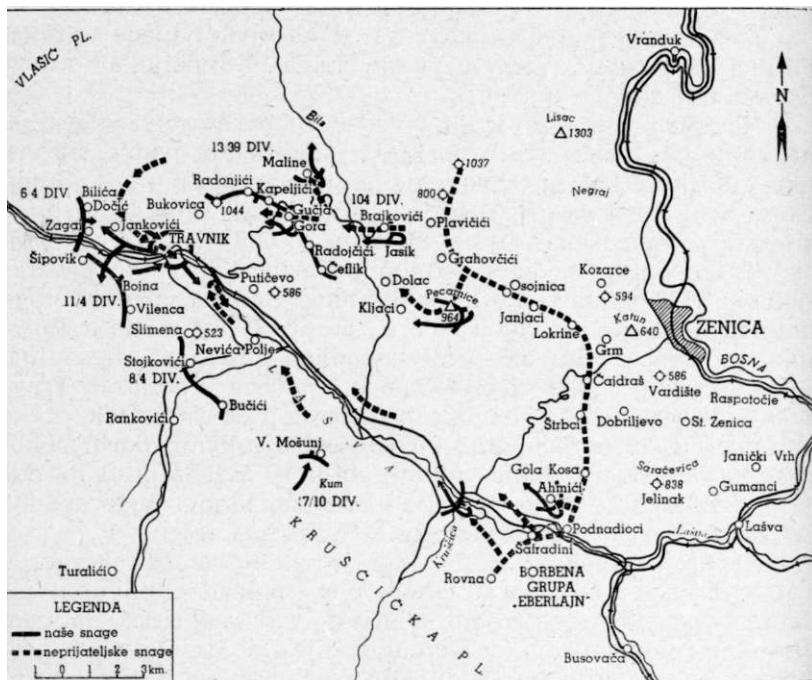
²²¹ Sastava: 724 i 734 lovački puk, 654 artiljeriski puk od tri diviziona, 104 bataljon za vezu, 104 poljski dopunski bataljon i jedinice za snabdevanje.

²²² Sastava: Stab 639 puka za osiguranje, 273 i 516 bataljon za osiguranje, 522 landesšicen bataljon, 1 i 2 puk Ruskog zaštitnog korpusa i dve italijanske baterije.

²²³ U ovim borbama su 4 i 10 divizija imale 72 poginula, 188 ranjenih i 21 nestalih, a samo nemačka 104 lovačka divizija, prema sopstvenom priznanju, 258 vojnika izbačenih iz stroja.

diviziji. Ostale snage 39 divizije produžile su pritisak na Banjaluku, čišćenje terena od četnika i obezbeđenje slobodne teritorije prema dolinama Une i Save. Za to vreme je 53 divizija zapadno od komunikacije Zepče—Doboj izvela niz uspešnih akcija na neprijateljski saobraćaj u dolini Bosne i razbila četnike na ovom sektoru.

U prvoj polovini februara su jedinice 5 korpusa, s obzirom na nepovoljne vremenske prilike i veliki sneg, najčešće dejstvovale manjim snagama (bataljonima i brigadama). Ujedno, to vreme je iskorišćeno za sređivanje i popunu jedinica, kao i za pregrupisavanje snaga radi ponovnog oslobođenja Travnika. U vezi s tim je 13 brigada 39 divizije prebačena na sektor severozapadno od Travnika, dok su 8 brigada 4 divizije i

Skica 43 — Borbe za Travnik početkom 1945. godine

7 brigada 10 divizije raspoređene južno i jugoistočno od Travnik-a.

Četvrtu diviziju je u drugoj polovini februara preuzeala napade radi ponovnog oslobođenja Travnika i prostorije Travnik, Zenica, Busovača. U tu svrhu su pod neposrednu komandu 4 divizije stavljene 7 brigada 10 divizije, 13 brigada 39 divi-

zije, Vlašićki partizanski odred, 2 divizion artiljeriske brigade 5 korpusa, kao i tenkovska četa istog korpusa. Pojačanim dejstvom na svojim sektorima ovoj ofanzivnoj akciji su sadejstvovale i ostale divizije 5 korpusa.

Pošto je nemačka 104 lovačka divizija još krajem januara upućena na sever, ka Doboju i Brodu, u rejonu Travnika su se u februaru zatekle sledeće neprijateljske snage: nemački 639 puk za osiguranje sa italijanskim fašističkim dobrovoljcima, delovi Ruskog zaštitnog korpusa, nemački 920 landessšicen bataljon i delovi nemačkog 4 policiskog bataljona, 1, 4 i delovi 7 bataljona 11 ustaške brigade, dve čete 16 železničkog bataljona i grupa domaćih ustaša — ukupno oko 6.000 neprijateljskih vojnika sa 30 topova i 9 tenkova. Krajem februara je travnički sektor ojačan nemačkim 359 pukom i drugim manjim delovima. Sve ove jedinice su bile potčinjene Borbenoj grupi »Eberlajn«.

Dejstva za ponovno oslobođenje Travnika počela su 15 februara u 22 časa. Cilj početnog napada bio je da se prikupe podaci o neprijatelju i izbije na pogodne položaje za opšti napad.

U borbama od 15 do 18 februara odbačeni su neprijateljski istaknuti delovi, a jedinice 5 korpusa su izbile na nove položaje. Tako je 7 brigada 10 divizije izbila na položaj u visini s. V. Mošunj (9 km j-i od Travnika); 8 brigada 4 divizije na liniju s. Bučići, s. Slimena; 11 brigada 4 divizije pred liniju s. Vilenica, s. Sipovik; 6 brigada 4 divizije na liniju s. Zagaj, zapadno od Travnika (vršeći jednovremeno i demonstrativni napad na s. Bukovica); 13 brigada 39 divizije sa Vlašićkim partizanskim odredom na liniju k. 1044 (kod s. Bukovica), s. Radočići, s. Gučja Gora, s. Čiflik, odakle je ugrozila Travnik sa severoistoka i istoka.

Koristeći postignute uspehe i pogodan raspored, jedinice 4 divizije su 19 februara prešle u odlučan napad. Posle oštih borbi 6 i 11 brigada su uspele da do 20 časova oslobose Travnik. U daljim borbama su do 25 februara zauzeta sva neprijateljska uporišta do Zenice i Busovače. Zauzimanjem jako branjenog i utvrđenog neprijateljskog uporišta ž. st. Busovača, na dan 25 februara, potpuno je presečena pruga Sarajevo—Zenica. Istoga dana su jedinice 6 brigade napale jedan oklopni železnički voz, koji je pokušao da se iz Busovače probije za s. Lašva; one su uz podršku protivtenkovskih topova savladale otpor nemačke posade voza. Odbijajući sve pokušaje neprijatelja da povrati ž.st. Busovača, 4 divizija je sa linije zapadno od Busovače, s. Lašva i Zenice, a sa Vlašićkim partizanskim odredom prema selima

Vranduk i Nemila, ponovo ugrozila neprijateljski saobraćaj u dolini Bosne.

O žestini borbi koje je 5 korpus vodio u toku februara najbolje svedoče njegovi gubici koji su u ovom mesecu iznosili 310 poginulih, 1017 ranjenih i 10 nestalih boraca. Od ovog broja skoro polovina gubitaka otpada na 4 diviziju.

S obzirom na ugroženost komunikacija u rejonu Zenice i s. Lašva, neprijatelj je krajem februara počeo hitno da dovlači nova ojačanja na ovaj sektor. U vezi s tim je 27 februara stigao u Ženicu Stab nemačke 7 SS divizije »Princ Eugen« sa svojim prvim delovima, da bi već sledećeg dana preuzeo komandu na ovom otseku. Neprekidne borbe za ove komunikacije i oko njih produžene su naizmeničnim obostranim napadima i promenljivom srećom sve do druge polovine marta, kada su 4 i 10 divizija stavljene na raspoloženje Operativnom štabu za oslobođenje Sarajeva.

Borbe u Hrvatskoj

Dejstva 4 korpusa

U toku januara 1945. g., zbog velike hladnoće i dubokog snega, obostrana delatnost na operativnom području 4 korpusa bila je sasvim slaba. Neprijatelj je i dalje držao u svojim rukama uporišta duž komunikacija, a divizije 4 korpusa slobodnu teritoriju van komunikacija. Sedma divizija je bila u Baniji, 34 divizija južno od Zagreba, Unska operativna grupa u rejonu Bihaća, a 8 divizija na prostoriji s. Rakovica, s. Prijeboj, s. Vaganac, s. Drežnik Grad, na kojoj je držala komunikacije pod svojom kontrolom.

U februaru, pošto su se vremenske prilike poboljšale, obe strane su pojačale aktivnost.

Sedma divizija je preduzela napade na komunikacije kojs vode od Kostajnice preko Sunje za Sisak. Trećeg februara su jedinice 2 brigade na liniji s. M. Gradusa, s. Mađari vodile borbu sa neprijateljskim posadama iz Sunje i s. Komarevo. U toku noći 7/8 februara 3 brigada 7 divizije, uz podršku diviziskog artiljeriskog divisiona, ovladala je neprijateljskim uporištem s. Mošćenica (6 km istočno od Petrinje). Za to vreme su 1 brigada 7 divizije i Partizanski odred Banije osiguravali napad na ovo uporište od pravca s. Komarevo, Siska i Petrinje, dok se 8 brigada Unske operativne grupe, koja je u februaru bila pod komandom 7 divizije, nalazila u rezervi, zapadno od s. Komarevo.

Jedan ustaški bataljon iz Petrinje i neprijateljska posada iz s. Caprag pokušali su 8 februara pre podne da prođu ka s. Mošćenica, s ciljem da ga povrate, ali su bili odbijeni od 1 i 2 brigade 7 divizije. Međutim, pošto je neprijatelj stalno vršio pritisak iz Petrinje, Siska i s. Caprag, Stab divizije je naredio svojim jedinicama da napuste s. Mošćenica i da se povuku na jug. Do kraja februara su jedinice 7 divizije odbile više pokušaja neprijateljskih posada iz Siska, s. Caprag, s. Komarevo i Sunje da prođu na oslobođenu teritoriju.

Jedinice 8 divizije su početkom februara dejstvovale odvojeno. Treća brigada je dejstvovala u rejonu Plaškog, a 1 i 2 brigada na prostoriji s. Drežnik Grad, s. Vaganac. S ciljem da ovlada rejonom Plaškog neprijatelj je sa jednim bataljonom 13 ustaško-domobranske divizije i 1 bataljonom 17 brigade napao 3 brigadu na položajima istočno od Plaškog. U trodnevnim borbama, 6, 7 i 8 februara, neprijateljske snage su uspele da potisnu 3 brigadu na istok, u visini s. Bajići (8 km istočno od Plaškog). Međutim, pošto se na zauzetoj prostoriji u Plaščanskoj Dolini nisu osećale sigurnim, neprijateljske snage su se povukle u uporišta u s. Vojnovac i s. Lička Jesenica. Uvidevši da neprijatelj jačim snagama ozbiljno ugrožava slobodnu teritoriju u Plaščanskoj Dolini, Stab 8 divizije je na ovu prostoriju prebacio svoju 1 brigadu iz rejona s. Drežnik Grad. Tokom 10 februara ovu brigadu su napala na Liscu (4 km s-i od Plaškog) dva ustaška bataljona iz s. Vojnovac, ali su se, pretrpevši neuspeh, morali povući u polazno uporište.

Jedanaestog februara su neprijateljske snage iz Bihaća, jačine oko 3.000 ljudi, jednom kolonom prodrle preko sela Žavalje i Baljevac, a drugom preko s. Izačić i potisle 2 brigadu 8 divizije iz rejona s. Vaganac, na levu obalu Korane. Cilj im je bio da ovladaju komunikacijama severno od Plješivice Pl. i pl. Kapele i da svojim snagama, koje su se jednim delom povlačile na sever, osiguraju otstupnicu. Potiskujući pod borbom 2 brigadu, neprijatelj je sutradan zauzeo s. Drežnik Grad, a sledeća dva dana su neprijateljske snage iz s. Drežnik Grad i s. Lička Jesenica pokušale da se spoje i ovladaju komunikacijom između ova dva mesta. Međutim, napadom jedinica 35 divizije 11 korpusa NOVJ, uz sadejstvo 1 i 2 brigade 8 divizije, neprijatelj je bio primoran da se povuče ka Bihaću i s. Lička Jesenica.

Prva i 3 brigada 8 divizije zadržane su do kraja februara u rejonu Plaškog, sa zadatkom da održe Plaščansku Dolinu u svojim rukama, a 2 brigada je ostala u rejonu s. Drežnik Grad¹ vodila borbe sa neprijateljskim jedinicama, koje su iz Bihaća pokušavale da prođu na oslobođenu teritoriju.

Trideset četvrta divizija je u toku februara dejstvovala sa dve brigade duž komunikacije Zagreb—Sisak, a sa Zumberačkom brigadom i Karlovačkim odredom na području Karlovca. Desetog februara je u sastav Zumberačke brigade ušao i Samoborski odred, a 1 marta i 1 bataljon Turopoljsko-posavskog odreda, kao 4 bataljon brigade. Do 15 februara su Karlovačka brigada i Brigada »Franjo Ogrulinac-Seljo« vodile borbe sa neprijateljskim jedinicama iz Petrinje i Siska, koje su pokušavale da ih odbace sa tog područja. Šesnaestog februara je Karlovačka brigada ovladala neprijateljskim uporištem s. Odra, ali se nije zadržala u njemu. Obe brigade su do kraja februara stalno držale pod kontrolom komunikacije između Zagreba i Siska i vodile borbe sa manjim neprijateljskim jedinicama iz uporišta duž ovih komunikacija.

Unska operativna grupa, u prvoj polovini februara, nije dejstvovala kao celina, pošto je njena 2 brigada bila u sastavu 7 divizije. Prva brigada, pak, vodila je manje borbe na sektor Bihać, s. Otoka, Cazin. Od polovine februara, kada je 2 brigada vraćena u sastav grupe, Unska operativna grupa je vršila pritisak na komunikaciju Bihać—s. Otoka.

U prvoj polovini marta su 7 i 35 divizija produžile da vrše pritisak na komunikacije Kostajnica—Sunja—Sisak i Zagreb—Karlovac.

Sedma divizija je u drugoj polovini marta prebačena iz Banije severozapadno od Bihaća, da bi zajedno sa 8 divizijom sadejstvovala jedinicama 4 armije u oslobođenju Bihaća. Dve brigade 34 divizije zadržane su u Pokuplju, a jedna je prebačena u Baniju da zatvara pravac Petrinja—Glina.

Dejstva 11 korpusa

I na teritoriji Like i Gorskog Kotara, tokom januara i prvih desetak dana februara 1945 g., usled velike hladnoće i snega, obostrana aktivnost bila je svedena na neznatne sukobe.

Međutim, polovinom februara je neprijatelj pojačao aktivnost u Lici. Cilj mu je bio da uništi delove 35 divizije u rejonu Plitvičkih Jezera, kako bi preko s. Ličko Petrovo Selo i s. Plitvički Leskovac povezao svoje snage iz Bihaća sa snagama na liniji Vrhovine, Čudin Klanac i tako osigurao otstupnicu snagama koje su se pod pritiskom 4 armije povlačile delom na sever.

U tom poduhvatu su angažovana tri bataljona 392 legionarske divizije i jedan ojačan ustaški bataljon. Napad je izvršen sa pravaca Bihać—s. Ličko Petrovo Selo—s. Drežnik Grad; s. Lička Jesenica—s. Saborski—s. Poljanak i s. Babin Potok—s. Bigina Poljana—s. Poljanak. Koloni koja je napadala od s. Babin Potok uspelo je 11 februara da uđe u s. Plitvički Leskovac, ali je predveče protivnapadom 3 brigade 35 divizije bila odbačena. Ustaški bataljon, koji je napadao iz s. Lička Jesenica, savladao je otpor dva bataljona 2 brigade u rejону izvora Vukolinka i probio se 12 februara preko Maglić Brda (k. 465) u s. Čatrњa, dok su ostale neprijateljske kolone iz s. Lička Jesenica izvršile prodor do s. Poljanak, odakle su ih 1 brigada 35 divizije i delovi 1 brigade 8 divizije odbacili ka s. Saborski. U međuvremenu je jedna nova kolona iz s. Babin Potok preko s. Bigina Poljana i s. Plitvice izbila u s. Poljanak, a noću 12/13 februara produžila nadiranje ka s. Čatrњa.

Dvanaestog februara je Glavni štab Hrvatske naredio 11 korpusu da napadne neprijatelja na komunikaciji s. Plitvički Leskovac—s. Poljanak i zatvoriti pravac s. Ličko Petrovo Selo—s. Prijedor. Stab korpusa je u vezi s tim naredio 35 diviziji da izvrši napad na s. Čatrњa; njena 3 brigada je delom snaga imala da zatvoriti pravac s. Ličko Petrovo Selo—s. Prijedor u rejону Cezarov Kamen (k. 552), a preostale snage da se stave na raspolaganje 13 diviziji, koja je dobila zadatak da izvrši demonstrativni napad na neprijateljska uporišta Čudin Klanac, s. Babin Potok, s. Ramljane (10 km južno od Vrhovina).

Napad na s. Čatrњa izvršila je 2 brigada 35 divizije 13 februara oko 12 časova. Neprijatelj je proteran ka s. Drežnik Grad, odakle je, ojačan novim snagama, uspeo da odbaci 2 brigadu i povrati izgubljene položaje. Novi napad 2 brigade i delova 1-ve na s. Čatrњa nije uspeo, ali su ovi napadi učinili da se neprijatelj tu ne zadrži. Naime, sutradan je počeo da se povlači ka s. Saborski i manjim delom ka s. Drežnik Grad. Jedinice 35 divizije nisu u dovoljnoj meri iskoristile ovaj momenat da gonjenjem nanesu neprijatelju što veće gubitke.

Zbog čekanja da saveznička avijacija izvrši aviovpripremu (kako je bilo dogovoreno), napad 13 divizije i 3 brigade 35 divizije na s. Babin Potok i Čudin Klanac počeo je 14 februara sa zakašnjenjem od jednog časa. Iako su u rejону Čudin Klanac zauzete neke važne tačke, a neprijateljske snage bez borbe napustile s. Ramljane, napad uopšte uzev nije uspeo.

Prva brigada 13 divizije dobila je 18 februara zadatak da izvrši napad na neprijateljsko uporište u rejону Kuk (trig. 1172, zapadno od s. D. Lapac). Ovaj napad ne samo da nije

uspeo nego su neprijateljske snage, ojačane i jednim bataljonom 373 divizije iz rejona s. Nebljusi, izvršile napad ka s. Frkašić i s. Belo Polje. Krajnjim naporima 1-ve i delova 2 brigade 13 divizije i 3 brigade 35 divizije odbačene su obe neprijateljske kolone ka s. D. Lapac i s. Nebljusi.

Dvadeset četvrtog februara su snage 11 korpusa još jedanput pokušale da ovladaju neprijateljskim garnizonima na liniji Čudin Klanac, Vrhovine, ali i posle ozbiljnih napora 13 i 35 divizije ni ovaj pokušaj nije uspeo.

U februaru su jedinice 43 divizije izvodile samo manje akcije duž komunikacije Karlovac—Ogulin—Brinje i vršile upade u pojedina uporišta duž pruge.

Borbe u Sloveniji

Da bi obezbedili uredno povlačenje svojih snaga sa Balkana i iz Italije, Nemci su u Sloveniji imali da osiguraju glavne komunikacije i povećaju njihov kapacitet transportovanja²²⁴ (što je zahtevalo angažovanje većih snaga za njihovo osiguranje i opravku). Pored toga, morali su otkloniti ili bar smanjiti osetljivost svojih bokova (na severoistoku prema Mađarskoj, i na jugozapadu prema Italiji), usporiti tempo nastupanja snaga Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije posle izbijanja na slovenačku granicu i onemogućiti iskrcavanje Saveznika na području Istre i Slovenačkog Primorja. Nemci su smatrali da će ovo najbolje postići izgradnjom utvrđenih položaja u istočnom, jugoistočnom i južnom graničnom pojasu Slovenije, čija izgradnja je počela još septembra 1944 godine. Ovi položaji su pretstavljeni produžetak »zaštitnog položaja Rajha« prema jugu i protezali su se opštim pravcem Monošter (Sv. Gothard), Radgona, istočno od Ljutomera, pravo na jug do Drave, levom obalom Drave na zapad do Ormoža, slovenačkom stranom granice sa Hrvatskom do ušća Sutle u Savu, Brežice, Novo Mesto, s. Zužemberk, s. Sv. Gregor, s. Cerknica, pl. Javornik, Postojna, pl. Nanos. Ovaj odbranbeni pojas izgrađivan je po grupnom sistemu tipa ojačane poljske fortifikacije. U Štajerskoj je na levoj obali Save, od Sutle do s. Zidani Most, istovremeno izgrađen poprečni položaj, a na istočnim padinama Kozjaka, oko Maribora, Ptujске Gore i s obe strane r. Savinje (od Celja do s. Zidani Most) i drugi odbranbeni pojas, takođe po

²²⁴ Krajem 1944. g. komunikacije u Sloveniji, naročito železničke, zbog rušenja od strane snaga Narodnooslobodilačke vojske, nisu imale ni četvrtinu predratnog kapaciteta.

grupnom sistemu otpornih tačaka. Na krajnjem jugu Slovenije, u Tršćanskom Zalivu i duž obale Istre, izgrađena je najjača odbranbena linija, koja je istovremeno bila dobro branjena artiljerijom. Naporedо sa ovom linijom, na severoistočnim padinama Ćićarije, bila je u izgradnji druga linija, i najzad, odbranbena linija prema zapadу — s. Predel, dolina Soče, Brda, s. Solkan, s. Devin. Početkom 1945 g. Nemci su naročitu pažnju poklonili izgradnji utvrđenih položaja u Dolenjskoj i Notranjskoj, računajući da će u tom pojusu moći i slabijim snagama da odolevaju frontalnom udaru u pravcu Ljubljanske Kotline.²²⁵

Obostrane snage u Sloveniji su početkom 1945 g. bile uglavnom iste kao i u drugoj polovini 1944 godine. Pristigla su izvesna manja ojačanja nemačkim SS policiskim pukovima, a italijanske fašističke jedinice, u prvom redu u obalskom pojusu severnog Jadrana, ojačane su novim. Krajem 1944 i početkom 1945 g. pristizali su u Sloveniju delovi Srpske državne straže i Srpskog dobrovoljačkog korpusa, a tokom januara i februara 1945 g. i četnici iz severne Dalmacije i zapadne Bosne.

Osnovni zadatak naših snaga u Sloveniji bio je, kao i krajem 1944 g., borba za komunikacije.

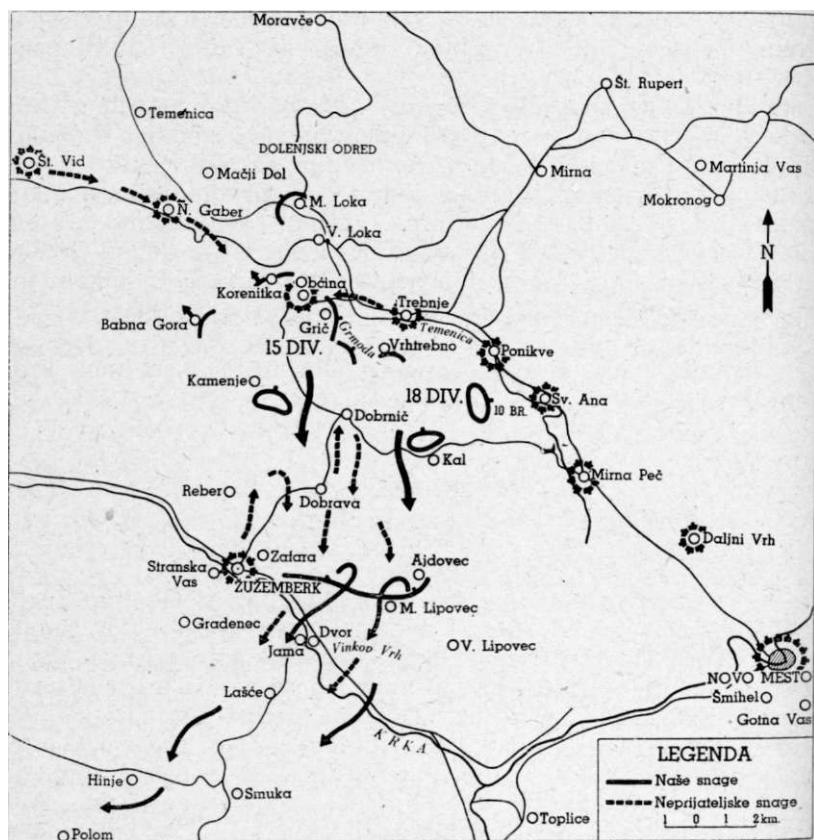
Dejstva 7 korpusa

(Skica 44)

Uspostavljanjem uporišta u s. V. Gaber, s. Občina, Trebnju, s. Ponikve, s. Sv. Ana, s. Mirna Peč i s. Daljni Vrh, Nemci su krajem 1944 g. čvrsto ovladali komunikacijom Novo Mesto — s. Grosuplje i time stvorili mogućnost za dalje prodiranje preko r. Krke na jug, u Suhu Krajinu, u cilju spajanja sa svojim snagama u rejonu Ribnice i Kočevja. Zbog toga je Glavni štab Slovenije odlučio da nagrada 7 korpusa napadne i ovlada novouspostavljenim nemačko-domobranskim uporištima. Napad je bio usmeren na s. Občina, u kome su se nalazili delovi 3 pokretnog domobranskog bataljona. Napad su 1 januara 1945 g. izvršile 5 brigada i jurišna četa 15 divizije, dok su 4> 12 i 15 brigada vršile neposredno obezbeđenje na liniji s. Vrhtrebno, Grmada, s. Grič istočno, i na liniji s. Babna Gora,

²²⁵ Albert Kesselring, *Soldat bis zum letzten Tag*, Bonn 1953, str: 306—315.

s. Korenitka, zapadno od s. Občina; 18 divizija je imala zadatak da obezbedi dejstva 15 divizije; njene 8 i 9 brigade bile su u korpusnoj rezervi (s. Kal, s. Kamenje), a 10 brigada orijentisana prema s. Ponikve, s. Sv. Ana i s. Mirna Peč. Doljenjski odred je kod s. V. i M. Loka zatvarao pravac dolinom Temenice. Pošto saveznički avioni nisu izvršili predviđeno bombardovanje, napad je počeo u 16 časova, posle artiljeriske

Skica 44 — Dejstva 7 korpusa od 1—7 januara 1945 godine

pripreme. Posle nekoliko juriša uspele su jedinice 5 brigade da ovladaju spoljnom linijom odbrane, ali uporište nisu zauzele. Na položajima svih brigada su se već prvog dana napada razvile ogorčene borbe protiv nemačko-domobranskih kolona, koje su okruženoj posadi u s. Občina stizale u pomoć iz s. St. Vid, s. Stična, Trebnja, Novog Mesta i drugih garnizona, kao

i protiv jačih neprijateljskih snaga koje su bile ubaćene pozadi naših brigada, na otsek s. Reber, s. Dobrnič, s. Ajdovec. Posle trodnevnih borbi, u kojima su na strani neprijatelja učestvovale jedinice 14 SS policiskog puka, SS lovačkog bataljona i svih šest pokretnih domobranskih bataljona, snage 7 korpusa su bile prinudene da obustave napad na s. Občina; one su od 4 do 7 januara, povlačeći se, bile prinudene da vode odbrambene borbe u rejonu s. Dobrnič i s. Dobrača i na desnoj obali Krke, na položaju s. Hinje, s. Polom. Borbe su završene 7 januara, kada su se nemačko-domobranske snage povukle u polazna uporišta. Nemci su zadržali kontrolu nad komunikacijom Novo Mesto—s. Grosuplje, dok je glavnina 7 korpusa prebačena u Suhu Krajinu, sa 15 divizijom na levoj, a 18 divizijom na desnoj obali Krke.

Obostrana aktivnost sve do 18 januara bila je ograničena na manje patrolne sukobe. Tih dana je 15 divizija (bez 12 brigade) vršila prikupljanje hrane i stoke u Sentjernejskoj Dolini, 18 divizija demonstrativno napadala domobranske posade na položajima kod s. Zužemberk i na Vinkovom Vrhу, a 12 brigada 15 divizije na položajima kod sela Gradenec, Lašće i Smuka; 10 brigada 18 divizije nalazila se u pokretu ka Kordunu, radi dotura savezničkih pošiljki, a 24 italijanska brigada »Fontanot« i Austriski bataljon, koji su privremeno stavljeni pod komandu 15 divizije, nalazili su se na položajima jugoistočno od Novog Mesta.

U to vreme je bilo u toku prebacivanje jedne veće nemačke jedinice iz rejona Samobora preko Brežice u pravcu Celje—Maribor, te su u cilju zaštite transporta, na otsek s. Mirna Peč, s. Mokronog, prebačene jače nemačke snage. Devetnaestog januara Nemci su počeli napade protiv jedinica 7 korpusa, s ciljem da ih što više odbace od železničke pruge Zagreb—s. Zidani Most i težište borbe prenesu na oslobođenu teritoriju Suhe Krajine. U akciji je, protiv snaga 15 i 18 divizije, učestvovalo 3—4.000 Nemaca i domobrana (1, 3, 4 i 6 pokretni domobranski bataljon, dva bataljona 14 SS policiskog puka i dva bataljona 13 SS policiskog puka, koji se ovamo prebacio iz Koruške), koji su od s. St. Vid, s. V. Lašće, Kočevja, Novog Mesta i s. Mirna Peč koncentrično nastupali u rejon s. Zužemberk. Teške borbe, u kojima su obe strane imale velike gubitke, vođenje su na čelom području Suhe Krajine i završene su 23 januara povlačenjem neprijatelja u polazna uporišta.

Krajem januara jedinice 13 SS policiskog puka vraćene su u Korušku; nemačko-domobranske snage u Dolenjskoj često su vršile manje ispade protiv jedinica 15 divizije na položaj-

jima istočno i južno od Novog Mesta, i protiv jedinica 18 divizije na položajima jugozapadno od s. Zužemberk. Jedinice 18 divizije napale su krajem januara i u prvoj polovini februara jako domobransko uporište u s. Stranska Vas (na levoj obali Krke, prema s. Zužemberk), ali su uspele samo da poruše mostove preko Krke u s. Jama i s. Zužemberk. Na novomeškom otseku jedinice 15 divizije porušile su mostove u selima Gotna Vas i Smihel. U to vreme saveznički avioni su počeli češće da bombarduju nemačka uporišta, naročito u Novom Mestu i okolini, s. Zužemberk i s. Stranska Vas. U toku noći 9/10 februara jedinice 15 divizije prebacile su se sa novomeškog otseka u Suhu Krajinu, a 18 divizija na ranije položaje 15 divizije. Ponovni napadi na s. Stranska Vas — 5 brigade 13 i 14 februara, a 4 i 12 brigade 17 februara — takođe nisu imali uspeha, pošto su Nemci na liniji Vinkov Vrh, s. Zužemberk grupisali jače snage. Sredinom februara Nemci su u Dolenjskoj izvršili smenu jedinica. Četraesti SS policiski puk je prebačen u Korušku, a namesto njega prebačeni su: na novomeški otsek 1 bataljon 25 SS policiskog puka, a na prostoriju Kočevje, Ribnica, s. V. Lašče 3 bataljon 19 SS policiskog puka. U taj prostor su sem ovih jedinica stigli i prvi bataljoni ROA.²²⁶ Napadi manjih nemačko-domobranskih kolona na položaje 15 i 18 divizije imali su do kraja februara više karakter uznenemiravanja i borbi za dobitak u vremenu, za izgradnju utvrđenih položaja i osposobljavanje oštećenih komunikacija.

Dejstva 9 korpusa

Deveti korpus se početkom januara nalazio sa 30 divizijom (17, 18, 19 i 20 brigada) u širem rejonu Trnovskog Gozda, a sa 31 divizijom (3, 7 i 16 brigada) u rejonu s. Cerkno. U to vreme je u sastav 9 korpusa ušla i italijanska Divizija »Garibaldi Natisone« (Garibaldi Natisson) sa 156 brigadom »Bruno Buoci« (Bruno Buozzi), 157 brigadom »Gvido Pićeli-
(Guido Picceli) i 158 brigadom »Antonio Gramši« (Antonio Gramsci), koje su prebačene iz Beneške Slovenije i grupisane u rejonu s. Ravne, s. Zakriž, s. D. Trebuša.

Po završenoj nemačkoj decembarskoj ofanzivi 9 korpus je morao preduzeti mere da vojnički i politički učvrsti Diviziju »Garibaldi«. Sem toga, zbog nemačke kontrole Vipavske Do-

²²⁶ Takozvana »Ruska oslobođilačka armija« generala Vlasova.

line i novoobrazovanih uporišta u selima Trnovo, Col i dr., morao je da reši pitanje ishrane, jer je snabdevanje hranom i drugim potrebama sa područja Pivke, Gorice i Furlanije bilo otežano. Zbog toga je trebalo ponovo oslobođiti s. Trnovo i time delimično otvoriti put u bogatije predele u Soškoj i Vi-pavskoj Dolini.

Pošto je na železničkoj pruzi Ljubljana—Trst bio oštećen Stampetov most a borovnički vijadukt porušen, Nemci su na pravcu sever—jug mogli da koriste prugu Beljak—Trbiž—Vi-dem, a u manjoj meri i prugu Beljak—Jesenice—Gorica, pošto je ova bila pod udarom gorenjskih partizana. Nemajući do-voljno sopstvenih snaga, Nemci su uporišta u Slovensačkom Primorju i Gorenjskoj ojačali novim italijanskim jedinica-ma (koje su formirali od ljudstva iz mornarice), a jedinice za zaštitu pruge Postojna—Trst delovima Srpskog dobrovoljač-kog korpusa. Osnovnu snagu, međutim, i dalje su pretstavljavali 118 divizija i 10 SS policiski puk u Slovensačkom Primorju, snage 71 i 159 pešadijske divizije u Gorici, Beneškoj Sloveniji i Furlaniji (koje su tu bile na odmoru); delovi 184 landes-šicen puka, 28 SS policiskog puka, Nastavnog puka »Brandenburg«, dopunske jedinice i žandarmerija u Gorenjskoj (na delu operativnog područja 9 korpusa).

Nekoliko nemačkih napada iz Gorice, s. Razdrto, s. Logatec i Idrije na položaje jedinica 30 divizije odbijeno je prvih dana januara, a 7 januara su Nemci bili prinuđeni da napuste i s. Col, koje su decembra utvrđili kao važno uporište na raskrsnici drumova za s. Logatec, Idriju i Ajdovščinu. Nemci su 12 januara sa snagama 10 SS policiskog puka i 1 domobran-skog bataljona, zbog važnosti pomenutog sela, prodrli iz Ajdovščine i Idrije u pravcu s. Col i s. Crni Vrh i u borbama sa 18 brigadom uspeli da ova sela ponovo zauzmu. Dubok sneg je znatno otežavao dejstva 9 korpusa, koja su sve do 18 januara bila ograničena na prikupljanje hrane, na diverzantske akcije na prugama Trst—Gorica—Jesenice, Jesenice—Kranj i Trst—Postojna i na pripreme za napad na s. Trnovo, u kojem se kao posada nalazio italijanski Bataljon »Fulmine«. Napad na s. Trnovo izvršila je noću 18/19 januara 19 brigada, dok su ostale snage 30 divizije vršile obezbeđenje — 17 brigada prema dolini Vipave, 18 brigada u pravcu s. Col, 3 brigada 31 divizije prema Gorici i 156 brigada Divizije »Garibaldi« prema selima Vojsko i D. Trebuša. U toku 19 i noći 19/20 januara italijanska posada u s. Trnovo bila je skoro uništена, ali su Nemci 20 januara uputili jake snage (3 bataljon 10 SS policiskog Puka, 3 bataljon 8 alpiskog puka »Taljamento« i 14 italijanski

obalski fortifikacijski bataljon) iz Gorice, pravcima s. Sempas —s. Vitovlja—s. Trnovo i s. Solkan—s. Trnovo. Pomognuti tenkovima i artiljerijom, Nemci su uspeli da se probiju u već zauzeto s. Trnovo, ali su se 21 januara, pod pritiskom snaga 30 divizije, morali ponovo povući iz njega.

Kako je saveznička avijacija pojačala bombardovanje železničkih pruga u Slovenskom Primorju i Furlaniji, Nemci su sve više morali koristiti drumove, a obezbeđenje jadran-ske magistrale na relaciji s. Borovnica—s. St. Peter (na Krasu) —Trst i s. St. Peter (na Krasu)—Rijeka potpuno su preuzele jedinice Srpske državne straže.

U toku februara su iz Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja u rejon s. Ilirska Bistrica, s. St. Peter (na Krasu) stigli još četnički 501 i 503 korpus, koji su postepeno zaposeli Kras, dolinu Vipave i Goricu. Domobranstvo je u Slovenskom Primorju reorganizovano u puk, sa štabom prvo u Postojni, a uskoro potom u Trstu. Od zarobljenih italijanskih vojnika, koji su iz Nemačke prebačeni u Slovensko Primorje, Nemci su formirali dobromoljačke policiske bataljone »Trst« i »Gorica« (u Istri još »Rijeka« i »Pula«).

Usled pojačane aktivnosti jedinica 9 korpusa u dolini Vipave i na Krasu, Nemci su 1 februara sa snagama 3 bataljona 10 SS policiskog puka i delovima 10 MAS flotile²²⁷ izvršili lokalni ispad iz Gorice u pravcu s. Trnovo, ali su protiv-napadom 19 briga, de odbačeni u Goricu. Oni su 7 februara preduzeli veću akciju angažujući i delove 188 divizije, 10 SS policijskog puka, SDS, kao i neke italijanske i domobranske jedinice. Nemački prodor iz rejona Gorice u pravcu s. Trnovo i iz s. Grgar prema s. Čepovan bio je koordiniran sa akcijom u Gorenjskoj, iz uporišta u selima Selce i Gorenja Vas u pravcu sela Železniki i Javorje. Braneći slobodnu teritoriju, jedinice 9 korpusa su posele sledeće položaje: 18 brigada 30 divizije od s. Dol-Otlica prema selima Col i Mala Gora, 3 brigada 31 i 19 brigada 30 divizije kod sela Krnica i s. M. Lažna, Divizija »Garibaldi« na Kobilici (k. 930) i kod s. Ravne, 7 i 16 brigada 31 divizije na liniji s. Čabrače, s. Kopačnica, s. St. i N. Oselica, s. Slabe, s. Koprivnik i 17 brigada 30 divizije na prostoriji Pivka, Kras. Nemci su sledećeg dana napali i pravcem s. Col—s. Dol-Otlica. Posle borbi koje su trajale četiri dana jedinice 9 korpusa su ih odbacile na svim pravcima prodora, preotevši ponovo zemljiste koje su u toj akciji bili zau-

²²⁷ MAS — Memento audere semper! (Budi uvek smeо!). Konspirativni naziv za italijansku mornaričku jedinicu podvodnih diverzanata. Posle kapitulacije Italije upotrebljavana u borbama na kopnu.

zeli. U Gorenjskoj, pod pritiskom 7 brigade i Skofjeloškog odreda, Nemci su se 13 februara povukli iz s. Zelezniki u sela Selce i Gorenja Vas. Manja akcija 10 SS policiskog puka iz sela Col i Grgar u pravcu s. Vojsko, na položaje 18 i 19 brigade, 15 i 16 februara, takođe je pretrpela neuspех.

Posle manjih lokalnih neuspeha Nemci su 27 februara ponovo preduzeli veću akciju protiv jedinica 9 korpusa, angažujući pri tome delove 188 divizije, 730 puka 710 pešadijske divizije, 10 SS policiskog puka, italijanske i domobranske snage i ubacujući ih postepeno u borbu na pravcima Gorica—s. Trnovo, Ajdovščina—s. Sv. Tomaž, s. Col—s. Dol-Otlica—s. Predmeja i Idrija—s. Vojsko. Operacije su trajale sve do 3 marta. Nemci su po cenu teških gubitaka uspeli da ovladaju komunikacijama Gorica—Ajdovščina—s. Col i s. Grgar—s. Trnovo—s. Col, ostavljajući za njihovu zaštitu jače snage, dok su jedinice 9 korpusa, iscrpene u borbama, privremeno prešle u defanzivu. Za to vreme je 7 brigada u Gorenjskoj zauzela 10 marta domobransko uporište Sv. Križ (kod s. Zelezniki).

Dejstva jedinica IV operativne zone

Posle izbijanja trupa II i III ukrajinskog fronta Crvene armije u Madarsku, glavni napor Nemaca u Štajerskoj bili su usmereni na odbacivanje snaga IV operativne zone od glavnih komunikacija dolinom Save, Drave i Mure, kao i sa rokadnih komunikacija pravcem sever—jug. Pored toga, Nemci su preduzeli i hitne mere za organizovanje poslednje zone odbrane na južnim granicama Rajha, zbog čega je trebalo prethodno uspostaviti tešnu operativnu vezu nemačkih snaga u Štajerskoj sa onima u Gorenjskoj i preko Gorenjske sa onima u severnim područjima Slovenskog Primorja i Beneške Slovenije. Zauzimanjem Gornje Savinjske Doline i uspostavljanjem novih uporišta duž druma Celje—Kamnik i u Moravskoj Dolini, decembra 1944 g., oni su ovo delimično ostvarili.

Nemci su početkom 1945 g. postepeno preneli težište operacija u južne predele Štajerske, prema dolini Save, na Kozjansko i u Zasavje, s ciljem da ovladaju najvažnijim komunikacijama u Sloveniji: Zagreb—s. Zidani Most—Ljubljana 1^s—Zidani Most—Celje—Maribor.

U akcijama u Savinjskoj i Tuhinjskoj Dolini i na Kozjanskom, početkom januara 1945 g., Nemci su upotrebili sledeće

snage: -18 planinski lovački puk »Trek« iz Celja, 25 SS policiski puk u Savinjskoj Dolini, jedan bataljon 17 SS policiskog puka iz Soštanja, jedan bataljon 14 SS policiskog puka iz regiona SI. Konjica, delove 3 motorizovanog žandarmeriskog bataljona »Alpenland« iz Kamnika i mesne jedinice Vermanšafta. U prostoru Dravograd, Mežiška Dolina dejstvovala su dva bataljona 19 SS policiskog puka; u Rožu i Pođuni (Koruška) delovi 13 SS policiskog puka; na levoj obali Drave, od Dravograda do Maribora, i na pl. Kozjaku, delovi 27 SS policiskog puka. Sem toga, u graničnom pojasu Štajerske i Gorjenjske povremeno su operisale i nemačke snage raspoređene u Kamničkom i Kranjskom srezu.

U to vreme jedinice IV operativne zone bile su raspoređene na sledećim položajima: 14 divizija sa 1 brigadom na južnim padinama Mozirskih Pl., dejstvujući na spoju Donje i Gornje Savinjske Doline, sa 2 brigadom na Konjiškoj Gori, a sa 13 brigadom na području pl. Boča; Operativni štab sa 6 brigadom na području Malá Pl. (severno od druma Kamnik—Gornji Grad) a sa 11 brigadom u južnom delu Tuhinja (južno od druma Kamnik—s. Smartno); Koruški odred dejstvovao je po bataljonima: na prostoriji severno od Celovca, u Rožu, Pođuni i u rejonu s. Solčavi; Kokrški odred na otseku između pl. Begunjščice i r. Kamniške Bistrice; Kamničko-zasavski odred zapadno od s. Zagorje; Kozjanski odred na Kozjanskom i Lackov odred na pl. Kozjak. Zbog velikog snega, obostrana aktivnost je posle prvih januarskih dana znatno popustila. Osim toga, brojno veoma slabe brigade (6 brigada imala je, naprimjer, svega 120 boraca), koje su oskudevale u municipiji, hrani i odeći, orijentisale su svoju aktivnost više na rušenje pruga i napade na železničke transporte. Nemci su, međutim, produžili sa užurbanim utvrđivanjem, izgrađujući protivtenkovske prepreke i streljačke zaklone duž r. Sutle i zapadno od Maribora, i streljačke zaklone duž pruge Maribor—Celje, u rejonu s. Zidani Most i Brežica. Sredinom januara na prostoriju Kozjanskog stigla su tri bataljona mornaričke pešadije²²⁸ i delovi 4 policiskog dobrovoljačkog puka »Hrvatska«. Nemci su s ovim snagama i mesnim jedinicama Vermanšafta preduzeli veću akciju protiv snaga IV operativne zone u severozapadnom delu Kozjanskog. Do teških borbi je došlo 22 januara na položajima s. Dramlje, Konjiška Gora. U tim borbama su jedinice 13 brigade pretrpele teške gubitke od 30 mrtvih, 50 ranjenih i 60 nestalih. Posle toga, u pokretu na pl. Pohorje, 13 brigada je

²²⁸ Oni su se ranije nalazili u Dalmaciji radi odbrane jadranske obale.

24 januara, zajedno sa delovima 2 i 11 brigade, na položajima s. Smiklavž, s. Sv. Helena, s. Jesenjak vodila celog dana borbu s nadmoćnim nemačkim snagama²²⁹ i nanela im veće gubitke. Potom se 13 brigada prebacila na južne a 2 brigada na severne padine Pohorja. Prva brigada je za to vreme prebačena u rejon s. Velenje, s. Dobrna. Glavne snage 6 i 11 brigade i dalje su dejstvovalе u Moravskoj i Tuhinjskoj Dolini, a sa manjim delovima u prostoru južno od Slovenjgradeca. Brigade su se na pomenutim otsecima zatekle i početkom februara.

Krajem januara i u toku februara veće nemačke snage prebacivane su iz pravca Zagreba i Varaždina preko Štajerske u Nemačku. Neke od ovih jedinica su se tokom februara zadržale u Štajerskoj. Od razbijenih divizija — 8 tenkovske, 1 planinske i 31 pešadijske — i od Nemaca koji su evakuisani iz Vojvodine formirana je 31 SS divizija²³⁰ i raspoređena na prostoriji Celje, SI. Konjice, s. Pragersko, Maribor, Ptuj, a krajem februara prebačena na prostor južno od Beča. Utvrđeni pojas duž r. Save i r. Sutle (s. Zidani Most, Brežice, Rogačec) posela je iz Austrije prebačena 18 pešadijska divizija sa 112 i 116 pešadijskim i 4 motorizovanim artiljeriskim pukom. Na područje Maribora i Dravskog Polja došla je iz Mađarske u drugoj polovini februara 14 SS divizija sa 29, 30 i 31 pešadijskim, 14 artiljeriskim i 14 dopunskim pukom. Iz sastava 438 divizije za naročitu upotrebu prebačeni su: 618 puk iz rejona Celovca na prostoriju Celje, Trbovlje, s. Hrastnik; 319 dopunski i nastavni brdski lovački puk iz Škofje Loke u rejon s. Rogaška Slatina i 921 landesšicen bataljon iz rejona Kranja u rejon Litije. Sem ovih jedinica, u Štajersku su stigle još neke dopunske jedinice u ukupnoj jačini jednog pešadijskog i jednog artiljeriskog puka, a formirane su i nove jedinice »Folksšurma«, ukupne jačine 8—10.000 ljudi. Sve ove snage, zajedno sa onima koje su od ranije bile u tom prostoru, imale su da učine Štajersku potpuno sigurnom i spremnom za neometeni prihvata ostalih nemačkih snaga čije se povlačenje sa Balkana i iz Mađarske očekivalo u sledećim mesecima.

Kako je železnička pruga Celje—Maribor bila većim delom uništена, za Nemce je sada bila najvažnija železnička pruga Celje—Dravograd, koju su užurbano popravljali. Da bi je zaštitili, Nemci su na prostoru Slovenjgradec, s. Velenje, Soštanj grupisali delove 17, 19 i 25 SS policiskog puka i 18 planinskog lovačkog puka »Trek«. Za zaštitu železničkih pruga Celje—s. Zidani Most—Brežice i Celje—s. Rogaška Slatina—

²²⁹ Verovatno sa delovima 17 SS policiskog puka i mesnim jedinicama Vermanšafta.

²³⁰ Sastava — 78, 79 i 80 pešadijski puk i 31 artiljeriski puk.

Krapina Nemci su grupisali ostale snage ovog puka, snage Vermanšafta i Folkssturma, pa su krajem januara, na tim područjima, počeli dejstva protiv 14 divizije. Svakodnevne borbe, uz veće obostrane gubitke, vodene su do 9 februara duž svih komunikacija na pomenutoj prostoriji. Posle kraćeg predaha, nemački SS policiski bataljoni, delovi 18 planiskog lovačkog puka »Trek« i druge jedinice, ponovo su 18 februara napali snage 14 divizije na položajima s. Zavodnje, s. Graška Gora i na Paškom Kozjaku, nastupajući jednovremeno sa više kolona iz rejona s. Sv. Jurij, s. Ponikva, iz Savinjske Doline, Soštanja i s. Velenje, iz s. Crna, doline Meže i Dravograda preko Slovenjgradeca, kao i iz pojedinih uporišta na pl. Pohorju. Zbog nedostatka municije brigade su bile prinudene da izbegavaju frontalne borbe i da se povlače. Posle teških borbi na Paškom Kozjaku, kod s. Graška Gora i kod s. Dobrovlje, snage 14 divizije prebacile su se u toku noći 24/25 februara na područje Čemšeniške Planine. Na ostalim područjima u Štajerskoj došlo je u toku februara samo do manjih sukoba između nadmoćnih nemačkih snaga i Kozjanskog odreda (na Kozjanskom), Lackovog odreda (na pl. Pohorju i na pl. Kozjaku), 6 i 11 brigade i Kamničko-zasavskog odreda (u Zasavju).

Borbe u Hercegovini

U međuvremenu, krajem decembra 1944 i početkom januara 1945 g., dok je Južna operativna grupa divizija (od 1 januara 2 armija) prenosila težište operacija iz zapadne Srbije u istočnu Bosnu, a 2 korpus oslobođao Crnu Goru i Sandžak, Nemci su koncentrisali četnike na prostoriji pl. Jahorina, s. Prača, Foča, da bi 29 diviziji 2 korpusa sprečili nadiranje iz Hercegovine ka komunikacijama kojima su se preko Gorazda i Rogatice povlačile jedinice Grupe armija »E« prema Sarajevu. U borbama, koje su trajale od 17 do 20 decembra, 29 divizija je potpuno razbila ovu četničku grupaciju. Goneći razbijene četnike, njena 14 brigada je zauzela neprijateljsko uporište u s. Trnovo, dok je 11 brigada izbila na levu obalu Bistrice i Drine. Međutim, Nemci su uspeli, posle žestokih trdnevnih borbi, da 26 decembra ponovo zauzmu s. Trnovo. U daljim borbama, u zahvatu komunikacija Kalinovik—Foča i Kalinovik—Sarajevo, u vremenu od 2 do 12 januara, 14 brigada je ponovo zauzela s. Trnovo, 11 brigada oslobođila Ustic-

kolonu, a 6 brigada Primorske operativne grupe Foču. Po izbijanju na levu obalu Drine 29 divizija je dobila zadatak da zajedno sa 9 divizijom 8 korpusa dovrši oslobođenje Hercegovine.

Pripremajući se za izvršenje ovog zadatka, 29 divizija je do 27 januara prikupila 11 brigadu na prostoriji s. Umoljani, s. Rakitnica, s. Lukovac, a 14 brigadu u rejonu s. Glavatićevo i orijentisala ih ka severozapadnoj Hercegovini, dok je sa 10 i 12 brigadom dejstvovala sa istoka i juga ka Nevesinju, a sa 13 brigadom sa jugoistoka i juga ka Blagaju i s. Buna. U isto vreme je 9 divizija 8 korpusa sa 2 i 3 brigadom dejstvovala sa zapada i juga ka s. Široki Brijeg, a sa 4 brigadom sa juga ka Mostaru (13 brigada se nalazila na o. Visu). Time su jedinice ovih divizija neposredno ugrozile prilaze Mostaru.

Mostarska operacija

Mostar je u to vreme, u sklopu opštег nemačkog plana odbrane u Jugoslaviji, imao veliki vojno-geografski značaj. Sa jakim uporištima u s. Široki Brijeg i Nevesinju, Mostar je zatvarao pravce kojima su naše snage iz Hercegovine i južne Dalmacije mogle da ugroze bok snaga Grupe armija »E«, koje su se preko Sarajeva povlačile na sever. Sem toga su i privredno-politički razlozi nalagali da se ovo područje što upornije brani — s jedne strane, zbog eksploatacije bogatih rudnika boksita i kamenog uglja, a s druge, što je to bila teritorija pod jačim ustaškim uticajem. Zato je neprijatelj na tom prostoru držao jake snage — 369 legionarsku i 9 ustaško-domobransku diviziju, mesnu miliciju, ustašku »Crnu legiju« i fašistički 49 BCK »San Marko«. Neprijatelj je organizovao odbranu Mostara utvrđivanjem niza otpornih tačaka, raspoređenih u dva pojasa. Unutrašnji pojas je bio udaljen od Mostara 5—8 km, a spoljni do 25 km.

Da bi se osloboodio pritiska naših jedinica na spoljnu odbranu Mostara, neprijatelj je 27 januara preduzeo ispad iz s. Široki Brijeg u pravcu Ljubuškog i s. Čitluk, a 28 januara iz Mostara prema Capljini i Metkoviću. Za te ispade neprijatelj je angažovao 9 ustašku brigadu, delove 9 ustaško-domobranske i 369 legionarske divizije i jedinice »Crne legije«.

Jedinice 9 dalmatinske divizije, pomognute delovima 29 hercegovačke divizije, davale su snažan otpor. Međutim, pod Pritiskom nadmoćnijih neprijateljskih snaga i infiltriranih

ustaških grupa, koje su sa ustaški nastrojenim delom stanovništva napadale iz pozadine, one su bile primorane da se povuku. Neprijatelj je 28 januara zauzeo s. Čitluk i Ljubuški, a 29 januara Čapljinu i Metković. No, odmah po padu Ljubuškog, Čapljine i Metkovića upućena je ka r. Neretvi 12 brigada 29 divizije, te je neprijatelj, osetivši pokrete jedinica 29 divizije, napustio Metković i povukao se u rejon Čapljine.

Usled ovakve situacije Vrhovni štab NOVJ naredio je 30 januara 8 korpusu da se prebaci sa prostora Knin, Zadar, Šibenik na prostor Vrgorac, Imotski, sa zadatkom da osloboди preostali deo Hercegovine i Mostar, a zatim, u sklopu opštег plana završnih operacija, da se orijentiše prema severozapadu, radi oslobođenja Like.

U duhu ovog naređenja, Štab 8 korpusa, u čiji je sastav u operativnom pogledu ušla sada i 29 hercegovačka divizija 2 korpusa, naredio je da se u rejon Imotskog prebace 26 divizija i Tenkovska i Artiljeriska brigada; u rejon Vrgorca 19 divizija; 9 divizija da zadrži dalje nadiranje neprijatelja do dolaska glavnine 8 korpusa, a 20 divizija, kojoj su bile potčinjene 5 prekomorska i 5 dalmatinska brigada 19 divizije, da preuzme obezbeđenje Dalmacije.

Pokreti jedinica 8 korpusa na novu prostoriju počeli su 31 januara. Za to vreme je 9 divizija, vodeći žestoke borbe, zaustavila dalji prodor neprijatelja. Njena 3 brigada je sprečila prodor neprijatelja iz Ljubuškog ka Vitini, a 4 brigada iz Metkovića i Ljubuškog ka Vrgorcu. Dvanaesta brigada 29 divizije je 31 januara uveče forsirala Neretvu kod s. Dretelj, obrazovala mostobran i u žestokoj borbi, 3 februara, oslobođila Čapljinu. Toga dana su na određene prostorije stigle i 19 i 25 divizija.

Raspored nemačkih i ustaško-domobranksih snaga bio je sledeći (skica 45):

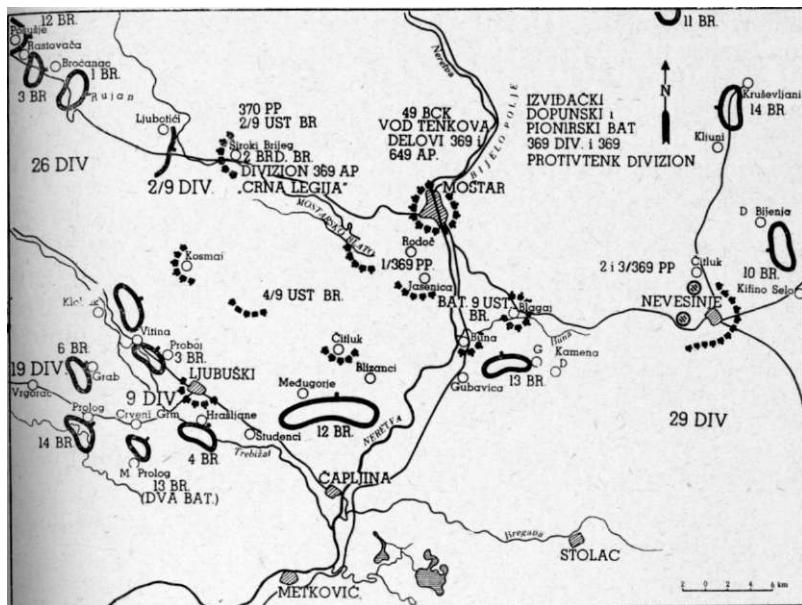
U rejonu Nevesinje nalazio se 2 i 3 bataljon 369 pešadijskog puka, oko 500 pripadnika ustaške milicije i dve baterije iz 369 artiljeriskog puka, braneći Nevesinje i prilaz Mostaru sa istočne i jugoistočne strane.

U Blagaju i s. Buna nalazili su se 1 bataljon 9 ustaške brigade i dve baterije nemačkog 649 obalskog artiljeriskog puka (haubice od 155 mm), braneći prilaz Mostaru sa juga, levom obalom Neretve.

U Mostaru su se nalazili 49 BCK »San Marko«, vod tenkova i delovi 369 artiljeriskog i 649 obalskog artiljeriskog puka, a u Bijelom Polju izviđački, dopunski i pionirski bataljon 369 legionarske divizije i 369 protivtenkovski divizion. Oni su branili drugi odbranbeni pojasi.

Južno od Mostara, od s. Jasenica do Mostarskog Blata, nalazio se 1 bataljon 369 puka, sa jednim artiljeriskim divizionom i vazduhoplovnim jedinicama na aerodromu kod s. Rodoč, a na prednjoj utvrđenoj liniji — od Kosmaja do s. Čitluk — nalazio se 4 bataljona 9 ustaške brigade. Njihov zadatak je bio da na desnoj obali Neretve brane prilaz Mostaru sa juga i jugozapada.

U s. Široki Brijeg su se nalazili 370 puk, 2 bataljon 9 ustaške brigade, 2 brdska brigada (sa 1 i 3 bataljonom), jedan

Skica 45 — Obostrani raspored snaga pred Mostarsku operaciju

divizion 369 artiljeriskog puka, ustaška »Crna legija« i ustaška milicija. Ove jedinice su posele položaje od s. Široki Brijeg do Ljubuškog. Njihov zadatak je bio da sa zapada brane prilaz Mostaru. Pored toga su se na prostoriji s. Široki Brijeg, Mostar nalazili još 3 i 5 bataljon 9 ustaške brigade i nekoliko samostalnih jedinica.

! Ukupna jačina neprijateljskih snaga iznosila je oko 20 bataljona, dva artiljerijska puka i nekoliko tenkova, sa ukupno °ko 15.000 vojnika, ne računajući ojačanja koja su za vreme operacije prispela iz Sarajeva.

Naše snage su imale sledeći raspored:

Na desnom krilu se nalazila 29 divizija sa 11 brigadom na prostoriji s. Spiljan, s. Vrdolje, s. Džepi, 14-tom u rejonu s. Kruševljani, s. Kljuni, 10-tom od s. D. Bijenja do s. Kifino Selo, 13-tom prema Blagaju i s. Buna (od s. Kamena do s. Gubavica) i sa 12-tom na položajima s. Blizanci, s. Krehin Gradac, s. Međugorje, s. D. Studenci. Tenkovski bataljon se nalazio u rejonu Fojnice, 2 brigada Divizije »Garibaldi-[^] radi zaštite pozadine, u rejonu Kalinovika, dok je Brigada narodne odbrane bila oko Stoca i Ljubinja.

U centru se nalazila 9 divizija (bez 2 brigade) sa 4 brigadom u rejonu s. Hrašljane, 3-ćom u rejonu s. Proboj, Vitina, a iza njih, u rejonu s. Crveni Grm i s. M. Prolog, nalazili su se dva bataljona 13 brigade, dok se 2 brigada nalazila na krajnjem levom krilu 8 korpusa — na desnoj obali Ugrovače. Iza unutrašnjih krila 3 i 4 brigade 9 divizije bila je 19 divizija (sa 14 brigadom u rejonu s. V. Prolog, a sa 6-tom oko s. Grab).

Na levom krilu se nalazila 2 brigada 9 divizije na desnoj obali Ugrovače, zatvarajući pravac s. Široki Brijeg—Imotski. Iza nje se nalazila 26 divizija sa 11 brigadom na prostoriji Vitina, s. Klobuk, 1-vom na prostoriji Rujan, s. Broćanac, 3-ćom u rejonu s. Rastovača, i sa 12-tom u rejonu s. Posušje. Tenkovska brigada je bila u Imotskom i s. Vinjani, a Artiljeriska u Imotskom.

Štab 8 korpusa se nalazio u Imotskom.

Ukupna jačina naših snaga iznosila je 32.800 ljudi, formiranih u 58 streljačkih i 3 tenkovska bataljona.

U duhu osnovnih direktiva Vrhovnog štaba, operaciskim planom Štaba 8 korpusa bilo je predviđeno:

1) Koncentričnim dejstvom glavnine snaga 8 korpusa (9 i 26 divizija, Tenkovska i Artiljeriska brigada) ka s. Široki Brijeg, nastupajući 26 divizijom sa zapada, pravcem s. Posušje — s. Široki Brijeg, obuhvatiti neprijateljsko desno krilo, a 9 divizijom, nastupajući sa juga, pravcem Vitina — s. Buhovo — s. Široki Brijeg, obuhvatiti neprijateljsko levo krilo, bok i pozadinu i sprečavajući pritom intervenciju neprijatelja iz Mostara, okružiti, napasti i savladati neprijateljsko uporište u s. Široki Brijeg, a zatim obuhvatiti Mostar sa severne i zapadne strane.

2) Nastupajući 19 divizijom (ojačanom 12 brigadom 29 divizije) pravcem Ljuboški — s. Čitluk — s. Varda — Mostar, savladati otpor neprijatelja u zoni između Mostarskog Blata i r. Neretve i obuhvatiti Mostar sa južne strane; a 29 divizijom (ojačanom 1 bataljonom Tenkovske brigade) savladati neprijatelja u Nevesinju, a zatim, nastupajući pravcima Nevesinje

-Blagaj—Mostar i s. Kljuni—s. D. Zimlje—Bijelo Polje, sa vladati otpor neprijatelja u uporištima duž komunikacije Nevesinje—Mostar i obuhvatiti Mostar sa istočne strane.

3) Pošto se savladaju okolna uporišta — s. Široki Brijeg, Ljubuški, s. Čitluk i Nevesinje — i okruži Mostar, preduzeti koncentričan napad na grad, onemogućavajući neprijatelju otstupnicu ka Sarajevu.

4) U toku izvođenja operacije, 11 brigadom 29 divizije sa grebena Prenja zatvoriti pravac od Konjica, a delovima 3 brigade 26 divizije pravac od s. Rakitno, dok će 4 brigada 9 divizije biti u korpusnoj rezervi.

5) Dejstva otpočeti jednovremeno, 6 februara u 7 časova, posle artiljeriske pripreme.

Po ovom operaciskom planu 8 korpusa, u vremenu od 6 do 14 februara, odvijala se Mostarska operacija u dve etape. Prva se završila oslobođenjem s. Široki Brijeg, a druga oslobođenjem Nevesinja, s. Buna, Blagaja i Mostara.

Prva etapa (skica 46). Odmah po prijemu korpusne zapovesti za napad, 4 februara, sve jedinice su preduzele pokrete radi zauzimanja što povoljnijih polaznih položaja. Tako je 2 brigada 9 divizije 4 februara izbila na Postenovaču (k. 753), odbacila neprijateljske izviđačke delove, a sutradan (5 februara) izvršila napad i zauzela Mosor (k. 789) i s. G. Gradac. U isto vreme je 4 brigada izvršila jak pritisak na Ljubuški, a da bi joj sadejstvovale, 3 brigada 9 divizije i 12-ta 29 divizije izvršile su dubok prodror zapadno i istočno od Ljubuškog, pa je 3-ća izbila do s. Rasno i s. Buhovo, a 12-ta u rejon s. Čitluk. Da bi izbegao okruženje, neprijatelj se brzo povukao iz Ljubuškog, a pod pritiskom 12 brigade i iz s. Čitluk. Goneći neprijateljske delove, 12 brigada je izbila na liniju s. Baćevići, s. Dobro Selo, s. Sretnica, te je neprijatelj, zbog opasnosti da bude nabačen na Mostarsko Blato, napustio veliki prostor Trtle Pl., ostavljajući na njenim severnim ograncima samo izviđačko-zaštitničke delove. Time su napadne zone 9 i 19 divizije bile znatno sužene. Ustupajući svoje položaje 19 diviziji, 4 brigada se povukla u korpusnu rezervu (s. Klobuk), a 19 divizija je svoje jedinice razvila u međuprostoru 12-te i 3 brigade, orijentujući 14 brigadu ka s. Ljuti Dolac, a 6-tu ka s. Biogradci. Polazni položaji za napad 26 divizije bili su na visu Jasen (12 brigada), od s. Sliškovići do s. Oklaj (1 brigada) i kod s. Pribinovići (11 brigada). Treća brigada je zadržana kod s. Vukovojevo, a Tenkovska i Artiljeriska brigada su se nalazile na prostoru s. Galići, s. Kočerin, dok je 29 divizija dovršavala pripreme za napad sa ranije zauzetih Položaja.

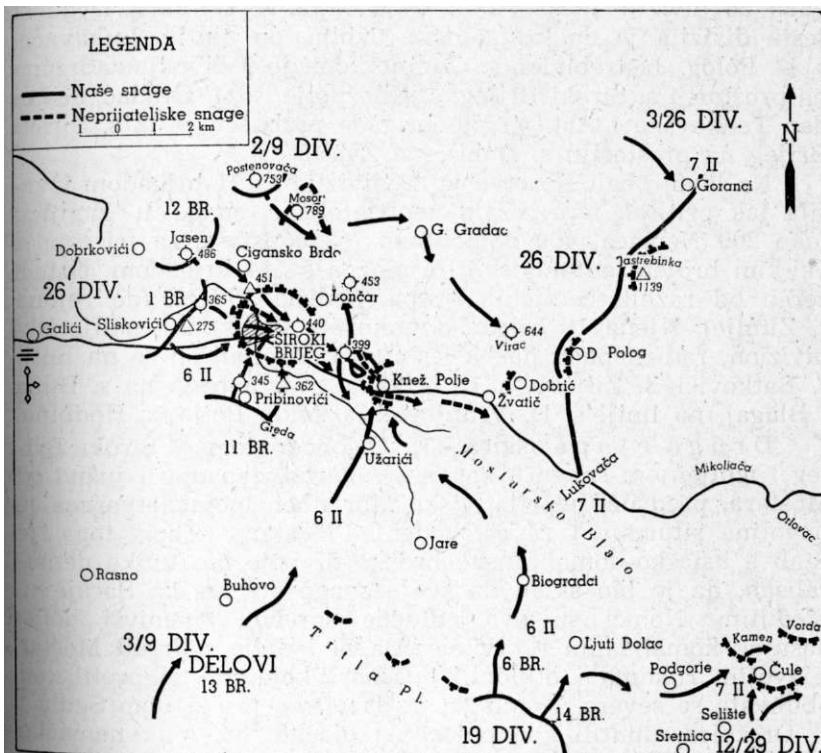
Šestog februara u 7 časova, posle artiljeriske pripreme, 26 divizija (ojačana bataljonom tenkova) preduzela je napad na s. Široki Brijeg. Ona je uspela da slomi otpor na spoljnoj liniji odbrane, ali je bila zadržana na zapadnoj i južnoj ivici grada. Njena 12 brigada je preko trig. 451, k. 440 i k. 399 izbila pred s. Knežpolje; 1 brigada je dospela do utvrđene Duvanske stанице i Gimnazije, a 11 brigada je zauzela trig. 362 i k. 345. Međutim, zbog utvrđenja i snažnog otpora neprijatelja potpomognutog hitno dovedenim ojačanjima iz Mostara, nijedna od pomenutih brigada nije mogla da prodre u s. Široki Brijeg. Veći uspeh je postigla 9 divizija. Ona je svojom 3 brigadom i delovima 13 brigade savladala otpor neprijatelja na severnim ograncima Trtle Pl. i izbila u rejon s. Knežpolje, težeći da uhvati vezu sa 12 brigadom 26 divizije, ali u tome nije uspela, jer je ova protivnapadom već bila odbačena ka podnožju Mosora.

Da bi se proširio uspeh 9 divizije i ispoljio jači pritisak sa juga na komunikaciju s. Široki Brijeg—Mostar, Stab 8 korpusa je toga dana u 23 časa naredio 19 diviziji da prebaci 6 brigadu iz s. Biogradci ka s. Uzarići, u zonu dejstva 9 divizije, a sa 12 i 14 brigadom, uz podršku artiljeriskog diviziona sa prostorije s. Ljuti Dolac, produži nadiranje ka Mostaru, između Mostarskog Polja i Mostarskog Blata. Iz rezerve, iz rejona s. Pribinovići, čim pionirske jedinice noću 6/7 februara uklone minska polja, imao se uvesti u borbu 2 tenkovski bataljon. Najzad, 3 brigadi 9 divizije bilo je naređeno da prođorom severno od s. Knežpolje izbjije na k. 399, poveže se sa 12 brigadom 26 divizije i zatvori neprijatelju otstupnicu ka Mostaru.

Za ovo vreme je 29 divizija vezivala za sebe neprijateljske snage na levoj obali Neretve i pripremala napad na Nevesinje.

Ponovni napad na s. Široki Brijeg preduzele su 9 i 25 divizija 7 februara u 5 časova, pa je 26 divizija sa 11 brigadom, uz podršku tenkovskog bataljona i uz sadejstvo 1 brigade, uspela da slomi jak neprijateljski otpor pred Samostanom i prodre u njega, a sa 1 brigadom da zauzme Duvansku stanicu, odbivši pritom nekoliko žestokih neprijateljskih protivnapada. Za ovo vreme je 9 divizija, ustupajući položaje oko s. Uzarići 6 brigadi 19 divizije, svojom 3 brigadom i delovima 13 brigade uspela da savlada otpor neprijatelja na južnoj ivici s. Knežpolje i izbjije na k. 399, pokušavajući da se spoji sa 12 brigadom 26 divizije. No, kako je 12 brigada bila zadržana u borbi kod s. Lončar, 3 brigada, izložena jakim protivnapadima iz s. Široki Brijeg, morala se povući sa k. 399. Tako nije

uspeo ni ovaj pokušaj da se neprijatelju preseče otstupnica ka Mostaru, što je oi iskoristio i u poslednjem času izvukao znatan deo svojih snaga. Obnavljajući napade, uspelo je devolima 9 divizije da ponovo zauzmu s. Knežpolje i k. 399 i da se predveče spoje sa 12 brigadom 26 divizije, čime je bio zatvoren obruč oko s. Široki Brijeg i sprečeno dalje izvlačenje neprijatelja, a.s. Široki Brijeg, posle žestokih borbi, definitivno oslobođeno.

Skica 46 — Prva etapa Mostarske operacije

Podržavajući napad 3 brigade 9 divizije na s. Knežpolje, 19 divizija je sa 6 brigadom iznad s. Uzarić zatvarala pravac °d Mostara, dok je sa 14 brigadom, ojačanom sa dve baterije topova, i u sadejstvu sa 12 brigadom 29 divizije sa položaja Selište, s. Podgorje izvršila u 14 časova napad na južnu ivicu s. Čule i Kamen (k. 260). Na njima je savladala jak otpor Neprijatelja, ali je zaustavljena pred jako utvrđenim uporištem na Vardi (trig. 331). Međutim, 12 brigada 29 divizije izbila je do k. 344 i Ruišta (k. 341), izolujući vis Humac (k. 152)

od s. D. Jasenica. Jednovremeno je iz rejona s. G. Gradac 2 brigada pokušavala da izbije na komunikaciju Mostar—s. Knežpolje, ali je protivnapadima neprijatelja sa utvrđenih položaja Jastrebinke (trig. 1139), s. D. Polog i s. Dobrić zadržana na Vircu (k. 644), odakle nije mogla da ispolji dejstvo na neprijatelja koji se povlačio iz s. Knežpolje. Da bi se pojačao pritisak sa krajnjeg levog krila 8 korpusa i izvršio širi obuhvat neprijatelja severno od Mostara, prebačena je 3 brigada 26 divizije iz s. Vukojevo u rejon s. Goranci. Dvadest šesta divizija je do kraja dana izbila do linije Lukavača, s. D. Polog, Jastrebinka, s. Goranci, dok je 9 divizija zadržana na prostoriji s. Široki Brijeg, s. Knežpolje, s. G. Gradac. Jedan deo Tenkovske i Artiljeriske brigade prebačen je iz s. Široki Brijeg na prostoriju s. Dobrić, s. Zvatić.

Na levoj obali Neretve je 29 divizija sa 11 brigadom izvršila jak pritisak i privezala neprijateljske snage u Konjicu (oko 200 Nemaca, 400 domobrana i 350 ustaša, sa tri topa i velikim brojem automatskih oruđa), a sa 14 brigadom, čisteći teren od raznih četničkih grupa, podišla Veležu (do rejona s. Zimlje). Njena 10 brigada, tenkovski bataljon i artiljeriski divizion, radi napada na Nevesinje, prikupljali su se na liniji s. Batkovići, s. Žiljevo, a 13 brigada, radi napada na s. Buna i Blagaj, na liniji s. D. Vranjevići, s. Malo Polje, s. Hodbina.

D r u g a e t a p a (skica 47). Oslobođenjem s. Široki Brijeg i izbijanjem snaga 8 korpusa severno, zapadno i južno od Mostara, pred uži neprijateljski odbranbeni pojас, stvorena je povoljna situacija i za oslobođenje Mostara. Zbog toga je Stab 9 ustaško-domobranske brdske divizije bio toliko demoralisan, da je bio sklon da svoje snage povuče ka Sarajevu. Međutim, Nemci su ovo odlučno sprečili, smenivši dodatašnjeg komandanta 9 divizije. Da bi i dalje zadržali Mostar u svojim rukama i otklonili opasnost koja mu je pretila od obuhvata sa severa, Nemci su iz Sarajeva, preko Ivan Sedla i s. Drežnica, uputili kao pojačanja ojačani 359 puk nemačke 181 divizije i jednu bateriju.

Nastavljujući dalje borbe, od 8 do 12 februara, jedinice 8 korpusa su na desnoj obali Neretve potiskivale neprijatelja i uspešno odbijale njegove protivnapade, a na levoj obali je 29 divizija u žestokim noćnim napadima 9, 10 i 11 februara pokušavala da zauzme Nevesinje. Izvršeno je i obostrano pregrupisavanje snaga, pa je 12 februara raspored bio sledeći:

— Neprijateljske snage: u Nevesinju — 2 i 3 bataljon 369 puka, jedan artiljeriski divizion i 500 ustaša; u rejonu s. Buna, Blagaj 4 bataljon 9 ustaške brigade sa dve baterije topova; u Konjicu — 2 bataljon 2 brdskog puka i 3 bataljon

9 ustaške brigade; oko s. Drežnice — 359 puk 181 divizije, sa jednom baterijom i 400 ustaša; u Bijelom Polju — delovi žandarmerije; severno i zapadno od Mostara — tri bataljona 370 puka 369 divizije, nemački »Brzi odred 48«, 3 i 5 ustaški bataljon i 1 i 3 bataljon 2 brdskog puka; na jugu, od r. Neretve do Mostarskog Blata — 1 bataljon 9 ustaške brigade i 1 bataljon 369 puka sa 4 i 5 baterijom 36 artiljeriskog puka i dva voda protivtenkovskih topova; u Mostaru — pored 49 BCK »San Marko« i izviđačkog bataljona 369 divizije, glavnina 369 artiljeriskog puka sa četom tenkova, pod neposrednom komandom Štaba 369 legionarske divizije; na položajima od Mačije Glavice do Mostarskog Blata — bataljon za vezu i pionirski bataljon 369 legionarske divizije.

— Osmi korpus: u rejonu s. Čule — 6 i 14 brigada 19 divizije; u rejonu s. D. Jasenica — 12 brigada 29 divizije; u rejonu s. Lukovača, s. Prolog — 11 brigada; na Jastrebinki — 12 brigada, a kod s. Goranci — 3 brigada 26 divizije; na grebenu Cabulje — 4 brigada; u rejonu s. Kruševica — 13 brigada, a u rejonu s. Trnovnići — 3 brigada 9 divizije; 29 divizija na ranijim položajima, s tim što je 10 brigada ojačana artiljeriskom grupom od 25 topova i jednim tenkovskim bataljom.

Opštu zapovest za napad na Mostar izdao je Štab 8 korpusa 12 februara. Njom je naređeno da 29 divizija osloboди Nevesinje i zatvori obruč oko Mostara sa istočne i severoistočne strane, a 19, 26 i 9 divizija da slome otpor neprijatelja sa južne, zapadne i severne strane Mostara i uniše njegovu posadu, presecajući joj otstupanje ka Sarajevu. Težište napada ostalo je i dalje kod 26 divizije, na čijem su pravcu dejstvovale Artiljeriska i Tenkovska brigada, dok je neprijateljsku intervenciju sa severa ka Mostaru imala da spreči 9 divizija. Novodovedena 5 brigada 19 divizije zadržana je u korpusnoj rezervi, u rejonu s. Široki Brijeg, na glavnom pravcu udara.

Napad je počeo 13 februara u 7 časova.

Probijajući se između s. Varda i Mostarskog Blata, 19 divizija je toga dana uspela da sa 6 brigadom izbije pred Orlovac (k. 473), dok je na ostalom delu fronta sa 12 hercegovačkom brigadom lomila otpor neprijatelja, napadajući na k. 262 i s. G. Jasenica.

Posle duže artiljeriske pripreme, preduzela je napad i 26 divizija. Ona je, po otklanjanju znatnih prepreka u podnožju Mikuljače (k. 654), uspela sa 11 brigadom, uz sadejstvo delova 12 brigade i jednog bataljona iz rezerve 2 brigade, da savlada otpor neprijatelja. Sa 12 brigadom je zauzela k. 901, a sa 3 brigadom Crni Vrh (k. 936), posle čega je sa obema briga-

dama, goneći razbijene delove neprijatelja, izbila pred k. 324 i k. 684, ali je neprijatelj predveče protivnapadom odbacio 3 brigadu ka Pometeniku.

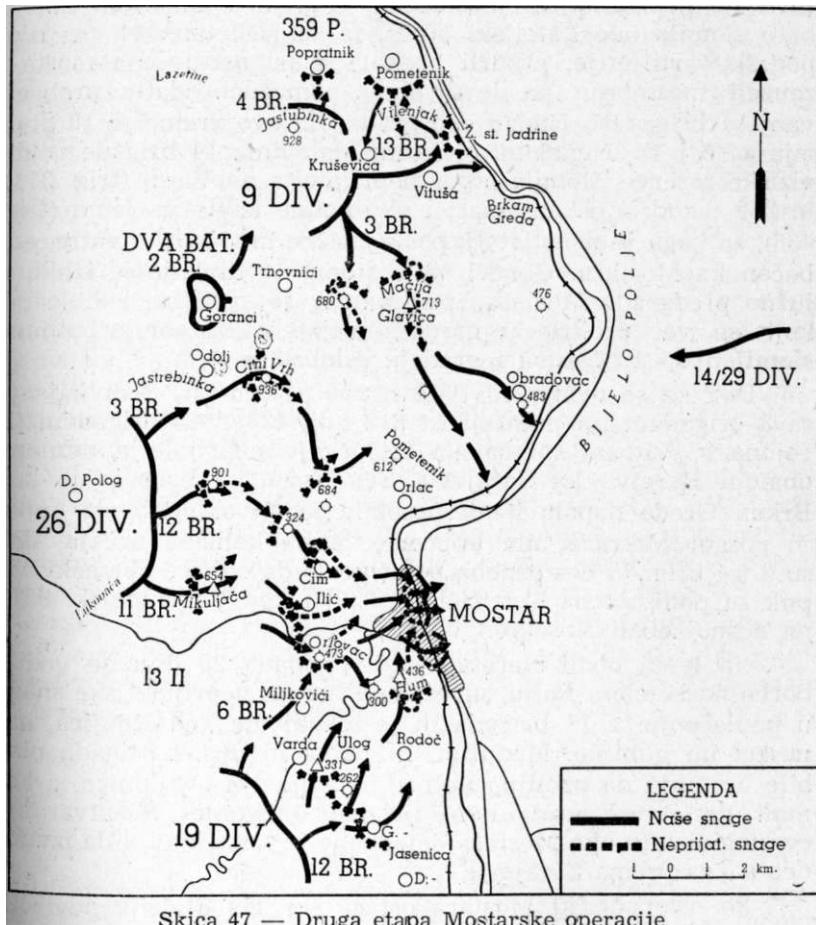
Na severu je 3 brigada 9 divizije uspela da slomi otpor neprijatelja na k. 680 i Mačijoj Glavici (trig. 713) i da, severoistočno od Mostara, izbjije na železničku prugu, odbijajući na toj liniji, uz podršku jake artiljeriske vatre, sve protivnapade neprijatelja; 13 brigada je savladala neprijateljski otpor do ž. st. Jadrine i izbila na Vilenjak, dok je 4 brigada štitila levo krilo i bok Korpusa sa grebena Jastrebinke (k. 928). Međutim, 359 puk nemačke 181 divizije sa položaja s. Popratnik, Pometenik (k. 704), da bi sprečio dalje nadiranje 9 divizije ka r. Neretvi i umanjio njen pritisak sa severa na Mostar, preuzeo je napad na 13 brigadu na Vilenjaku (k. 807) i 4 brigadu na Jastrebinke (k. 928). Zbog toga je Štab 9 divizije, iz divizijske rezerve iz s. Goranci, uputio ka Jastrebinke dva bataljona 2 brigade kao ojačanje 4 i 13 brigadi, tražeći istovremeno sadejstvo 5 korpusa (jedne brigade) na komunikaciju Mostar — Konjic. Takođe su i delovi 13 brigade vraćeni sa r. Neretve ka s. Kruševica. Deveta divizija je ovim brzim reagovanjem otklonila opasnost i ojačala svoju sigurnost, ali je zato propustila da zatvori obruč oko Mostara i preseče otstupnicu njegovoj posadi.

Toga dana, 13 februara, u 16 časova, posle kratke artiljeriske pripreme, otpočela je ojačana 10 brigada 29 divizije obuhvatni napad na Nevesinje. Ona je do pada mraka prodrla u grad, u kome su se razvile žestoke ulične borbe. Neprijatelj je pretrpeo velike gubitke, pa je pod zaštitom noći u panici ostupio ka Blagaju, te je 10 brigada 14 februara ujutru oslobođila Nevesinje. Za ovo vreme je 13 brigada vezivala za sebe posadu u s. Buna i Blagaju, 11 brigada je vršila pritisak na Konjic, a 14 brigada sa dva bataljona izbila iz s. Zimlje u rejon Bijelog Polja, gde su po oslobođenju Nevesinja prispele i ostale njene snage.

Čim su saznale za pad Nevesinja, neprijateljske posade iz Blagaja i s. Buna počele su povlačenje ka Mostaru, gonjene u stopu od dva bataljona 13' brigade. Druga dva njena bataljona (jedan kod Bišine, a drugi kod Busaka) odlučnim otporom prisilili su deo neprijateljske posade koji se izvukao iz Nevesinja da skrene sa druma ka Podveležju, ostavljajući na drumu sva teža oruđa i vozila.

Cetrnaestog februara ujutru nastavljen je napad. Uz snažnu podršku artiljeriske vatre i tenkova, i uz sadejstvo 6 brigada 19 divizije, 26 divizija je sa 1 i 11 brigadom savladala jak otpor neprijatelja na Orlovcu i u s. Ilić (do 8 časova), a zatim,

u 9 časova, sa Orlovačke Kose uputila 1 bataljon 1 brigade na k. 300, radi dejstva u bok i pozadinu neprijatelja koji je s juga sprečavao delovima 19 divizije prilaz Mostaru. Po gubitku s. Ilić i Orlovca neprijateljski otpor je naglo popustio, pa su 1 i 11 brigada, uz podršku tenkova, nastavile prodor do zapadne ivice Mostara, a 12 brigada je do 13 časova uspela da zau-

Skica 47 — Druga etapa Mostarske operacije

zme s. Cim, savladavši otpor neprijatelja na k. 324. Međutim, 3 brigada je bila zadržana jakim otporom neprijatelja sa k. 684 i dok je ona u žestokoj borbi lomila njegov poslednji otpor ispred grada, 1, 11 i 12 brigada su uz podršku Artiljeriske i Tenkovske brigade vodile na desnoj obali Neretve ulične borbe u Mostaru. Neprijatelj je pod zaštitom tenkova, pružao

ogorčen otpor na mostobranu, s ciljem da sačeka pristizanje preostalog dela posade iz Nevesinja, Blagaja i s. Buna i obezbedi im izvlačenje iz rejona Mostara. Takođe je i mostove na Neretvi pripremio za rušenje. No, da bi osujetila namere neprijatelja i sprečila rušenje mostova, 26 divizija je sa tri brigade (1, 6 i 11), uz podršku tenkova, u 18 časova izvršila juriš na neprijateljski mostobran. Ona je u silovitom naletu brzo slomila neprijateljski otpor, te su naši tenkovi, uz jaku podršku artiljerije, prodrli preko sva tri neostećena mosta i zauzeli mostobran na levoj obali, pomažući odатle prebacivanje 1 brigade u istočni deo grada. Za ovo vreme je 19 divizija sa 6 i 12 brigadom, ojačanim delovima 14 brigade iz diviziske rezerve, slomila otpor neprijatelja na Vardi (trig. 311), k. 262 i kod s. G. Jasenica, i oko podne izbila na Hum (trig. 436), sa koga je neprijatelj, posle snažne artiljeriske vatre, odbačen ka Mostaru. Goneći ga u stopu, 19 divizija je izbila u južno predgrađe Mostara, pridruživši se ostalim jedinicama koje su već prodrle u grad. Neprijateljski otpor je potpuno slomljen do 19 časova i grad je oslobođen.

Dok su se ovako odvijale borbe za Mostar, 9 divizija je sa 3 brigadom (sa položaja k. 612 i k. 483) i 13 brigadom (iz rejona s. Vituša) sprečavala izvlačenje neprijatelja desnom obalom Neretve ka Sarajevu. Sem toga, 13 brigada je kod Brkan Grede napala i onesposobila jedan oklopni voz kojim je posadi Mostara bila upućena velika količina oružja, dok su 2 i 4 brigada bez uspeha pokušavale da odbace nemački 359 puk sa položaja na Tetrnači (k. 920) i kod Čaprluge (k. 927), na desnoj obali Neretve.

Na levoj obali Neretve je 14 brigada 29 divizije vodila borbe na Bijelom Polju, vršeći pritisak na neprijateljske snage u povlačenju, a 11 brigada ih je sačekivala kod Konjica, nanoseći im gubitke. Međutim, ni jedna ni druga brigada nisu bile u stanju da ozbiljno ugroze neprijatelju otstupnicu, a kamo li da stvore uslove za njegovo uništenje. Nezatvaranje čvrstog obruča oko Mostara omogućilo je neprijatelju da izvuče deo snaga prema Sarajevu.

Po oslobođenju Mostara ostaci 9 i 369 divizije povlačili su se pod stalnim pritiskom sa leve i desne obale Neretve ka Ivan Sedlu, gde im je Stab nemačkog 21 brdskog armorskog korpusa uputio za prihvrat delove 7 SS divizije.

Uspehu 8 korpusa u Mostarskoj operaciji, pored brzog grupisanja snaga, doprineo je i celishodan operacijski plan po kome je izvršen najpogodniji izbor težišta za ostvarenje manevarske ideje. Ovo je naročito došlo do izražaja u prvoj etapi

operacije, kada je nadmoćnim snagama i sredstvima izvršen koncentričan napad na s. Široki Brijeg, pri čemu su neprijateljske snage na ostalim sektorima bile privezane pomoćnim snagama 8 korpusa. To je dovelo do brzog zauzimanja istaknutog uporišta Ljubuškog, a odmah zatim i s. Široki Brijeg — najjačeg neprijateljskog uporišta u odbranbenom sistemu Mostara. Kada je docnije, radi šireg obuhvata Mostara sa severa i sprečavanja neprijateljske intervencije iz rejona s. Brežnica, prebačena 9 divizija na levo korpusno krilo, na levoj obali Neretve su ostale nedovoljne snage. Situacija bi bila povoljnija da je 9 diviziji, po izbijanju na r. Neretvu (severno od Mostara), naređeno da prebací jednu brigadu na levu obalu reke i poveže se sa delovima 29 divizije na Bijelom Polju. Time bi se stvorili uslovi da se u narednoj etapi nanesu neprijatelju još veći gubici, utoliko pre što je u ovoj etapi 29 divizija potpuno izvršila dobivene zadatke.

U drugoj etapi operacije, energičnim napadom i sadejstvom svih rodova vojske i službi, 19 i 26 divizija su slomile neprijateljski otpor. Ovome su doprineli uzajamno potpomaganje 19 i 26 divizije, pravovremeno uvođenje u borbu divizijskih rezervi, sadejstvo oklopnih jedinica i pešadije (zauzimanje neoštećenih, iako potpuno pripremljenih za rušenje, mostova) i uspostavljanje mostobrana na levoj obali Neretve — čime je bilo omogućeno brzo prebacivanje jačih pešadijskih snaga na levu obalu i brzo razbijanje pokolebanog neprijatelja, i najzad, istrajni otpor 9 divizije i njeno sprečavanje nemackom 359 puku da ukaže pomoć mostarskom garnizonu.

Neprijateljski gubici su pri odbrani Mostara bili vrlo veliki, a nisu se više mogli nadoknaditi, tako da su 369 legionarska i 9 ustaško-domobranska divizija do kraja rata imale ustvari samo po jedan ojačani puk.

Zaključak o zimskim operacijama

Nemačke snage u Jugoslaviji su krajem 1944. g. bile grupisane na glavnim komunikacionim pravcima u dolinama reka Save, Drave, Drine, Bosne, Neretve i Une, i u primorskom podjasu od Karlobaga do Rijeke, sa zadatkom da brane prilaze Rajhu ištite povlačenje Grupe armija »E« iz Bosne ka severu. Ovakav raspored neprijateljskih snaga bio je uslovljen postojanjem velike slobodne teritorije u njihovoј dubokoј pozadini sa koje su snage Narodnooslobodilačke vojske usmeravale dejstva na njihove garnizone, uporišta i komunikacije. Samo je

u Sremu postojao neprekidan front — produžetak nemačko-sovjetskog fronta u Mađarskoj.

Na Sremskom frontu, sadejstvujući levom krilu III ukrajinskog fronta Crvene armije, 1 armija nije uspela da ovlada Vinkovcima, važnim komunikaciskim čvorom, i ugrozi desni bok nemačkih snaga u Mađarskoj i povlačenje delova Grupe armija »E« iz Bosne. Ona je samo privremeno ugrozila železničku prugu Vinkovci—Brčko, ali je, protivudarom ojačanog nemačkog 34 armiskog korpusa bila odbačena ka Sidu, te su Nemci u januaru 1945 g. uspeli da stabilizuju front na liniji s. Mohovo, s. Batrovci.

Na frontu 3 armije, 51 divizija je uspešno sadejstvovala delovima III ukrajinskog fronta Crvene armije pri forsiranju Dunava u rejonu s. Batina, a zatim, u decembru, na levom krilu III ukrajinskog fronta preuzeala odbranu leve obale Drave. U januaru i februaru 1945 g. 3 armija je na virovitičkom mostobranu, u sadejstvu sa 6 i 10 korpusom NOVJ, privezala za sebe jake nemačke snage i time doprinela da se početak velike nemačke protivofanzive na prostoru Blatnog Jezera odloži za više dana.

Druga armija je imala zadatak da preseče nemački otstupni pravac dolinom Drine, da ugrožava otstupni pravac dolinom Bosne i da očisti istočnu Bosnu od četničkih snaga (koje su se početkom 1945 g. prikupile na ovom prostoru). Dejstvujući u izvanredno teškim uslovima i istovremeno na više divergentnih pravaca, ona je rasparčala svoje snage, te je nemačkoj 22 diviziji, mada uz velike gubitke, uspelo da se probije od Vlasenice ka Bijeljini. Istovremeno je 2 armija do kraja marta odbila više nemačkih napada od Doboja i Brčkog, očistila istočnu Bosnu od četnika i drugih kvislinških jedinica i stabilizovala front od leve obale Drine, pa južno od Bijeljine i Brčkog do pl. Ozrena i jugoistočno od Doboja.

U međuvremenu, 8 korpus NOVJ je u februaru razbio nemačke snage u prostoru Mostara, oslobođio Mostar i otvorio neretvanski pravac za nastupanje ka Sarajevu.

Dejstva jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u toku zime 1944/1945 g. uticala su i na rezultate velike nemačke protivofanzive na prostoru Blatnog Jezera. U ovoj ofanzivi je trebalo da učestvuje iz Grupe armija »E« 91 armiski korpus sa pet divizija (7 SS, 11, 104, 117 i 297), ali su zbog aktivnosti naših armija, kao i razbijanja 369 legionarske divizije kod Mostara, u ofanzivi angažovane samo tri divizije (11, 104 i 297).

Krajem marta je Jugoslovenska armija konačno stabilizovala front, koji se protezao od Barča na r. Dravi, kroz Srem

(istočno od s. Tovarnik i zapadno od Sida), pa kroz istočnu Bosnu (južno od Bijeljine i Brčkog do pl. Ozrena), gornjim tokom Une, južno od s. D. Lapac i Gospića do Karlobaga.

Za sve ovo vreme su iza ove linije, u pozadini neprijatelja, jedinice Jugoslovenske armije i partizanski odredi dejstvovali na neprijateljske komunikacije, garnizone i uporišta — 6 i 10 korpus u Slavoniji i Zagorju, 4 korpus u Baniji, Kordunu, Pokuplju i Žumberku, 11 korpus u severnoj Lici i Gorskom Kotaru, 7 korpus u Notranjskoj i Dolenjskoj, 9 korpus u Slovenskoj Primorju i jedinice Četvrte operativne zone u Štajerskoj i Koruškoj.

Pri oceni dejstava naših snaga za vreme zimske kampanje 1944/45. g. treba imati u vidu da je u ovom vremenskom periodu Jugoslovenska armija naglo ojačana velikim prilivom mlađih, neiskusnih i nedovoljno obučenih boraca; da se u vezi s tim pojavio problem oficirskog kadra koji je pretežno popunjavan od starih i iskusnih boraca, te u pogledu stručnosti nije mogao u potpunosti zadovoljiti zahtevima savremenog frontalnog rata; da se usled naglog omasovljjenja i preoružanja Armije pojavio čitav niz problema u pogledu snabdevanja oružjem, municijom i životnim potrebama, što je imalo uticaja na pokretljivost, bojnu i manevarsku sposobnost jedinica; i najzad, treba imati u vidu i nepovoljne vremenske uslove, naročito u januaru, u planinskim predelima, gde su niske temperature i dubok sneg u velikoj meri otežavale dejstva našim slabo hranjenim i slabo odevenim jedinicama.

V

OFANZIVA JUGOSLOVENSKE ARMIJE ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE ZEMLJE

1

PROBOJ NEPRIJATELSKOG FRONTA U JUGOSLAVIJI

Situacija na jugoslovenskom ratištu marta 1945. godine

Uoči velike savezničke prolećne ofanzive, koja je po zajedničkom planu bila predviđena za početak aprila, opšta situacija na frontovima bila je sledeća:

Na Istočnom frontu je Crvena armija, oslobodivši u toku zime Poljsku, skoro celu Istočnu Prusku i Pomeraniju, izbila na liniju r. Odra, Slovačke Pl., Estergom, Blatno Jezero,